

INTERNATIONALISATION AT HOME

Gebruik en opbrengsten in het Nederlandse Hoger Onderwijs

Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW
Anja van den Broek
Carlijn Braam
Steffie Hampsink
Suzan Kommers

ResearchNed
november 2014

© 2015 ResearchNed Nijmegen in opdracht van het ministerie van OCW. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2008 voor kwaliteitsmanagementsystemen en NEN-ISO 20252:2012 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek.

Inhoudsopgave

<i>Samenvatting</i>	5
<i>1 Inkadering en opzet</i>	10
1.1 Inleiding	10
1.2 Vraagstelling	11
1.3 Interculturele competentie	12
1.4 Ontwikkeling interculturele competentie	13
1.5 Operationalisatie	13
1.6 Opbrengsten van internationalisation at home	15
1.7 Respondentgroep, respons en veldwerk	16
<i>2 Vormen van internationalisation at home</i>	19
2.1 Welke vormen van internationalisation at home komen voor?	19
2.2 Welke vormen worden toegepast of gebruikt?	22
2.3 Verplichte of facultatieve deelname	25
2.4 Voorbereiding op internationalisation at home	26
2.5 Tevredenheid studenten en docenten over internationalisation at home	27
<i>3 Opbrengsten van internationalisation at home</i>	29
3.1 Beoogde opbrengsten bij studenten	29
3.2 Realisatie opbrengsten bij studenten	30
3.3 Beoogde opbrengsten bij docenten	31
3.4 Deelname aan verplichte- of keuzeactiviteiten	32
<i>4 Fysieke mobiliteit en kennisdeling</i>	35
4.1 Aandacht voor fysieke mobiliteit	35
4.2 Fysieke mobiliteit bij studenten	35
4.3 Relatie tussen fysieke mobiliteit en internationalisation at home	36
4.4 Informatiebehoefte en kennisuitwisseling bij docenten	37
<i>Bijlage 1: Vragenlijst studenten</i>	39
<i>Bijlage 2: Vragenlijst docenten</i>	43
<i>Bijlage 3: Overzicht figuren en tabellen</i>	49

Samenvatting

Doel en opzet

Doel van dit onderzoek is meer inzicht te krijgen in hoe internationalisation at home in het Nederlandse hoger onderwijs ingezet wordt en wat de effecten ervan zijn. In dit onderzoek is gekeken naar de verschijningsvormen van internationalisation at home in de praktijk, de mate waarin studenten hiervan gebruikmaken en docenten dit toepassen in hun onderwijs, opbrengsten die men hiermee voor ogen heeft en opbrengsten die reeds zijn gerealiseerd. In de inleiding zijn de specifieke vragen voor docenten en studenten opgenomen. De lijst van vormen van internationalisation at home is ontleend aan een overzicht dat is samengesteld door EP-Nuffic. Dit is een uitgebreid overzicht van activiteiten met een duidelijk internationale component die op een onderwijsinstelling kunnen worden uitgevoerd zonder dat men genoodzaakt is hiervoor fysiek naar het buitenland te gaan. De bijlage bevat de vragenlijsten en een lijst van figuren en tabellen. Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een internetenquête onder docenten en studenten. Hiervoor zijn de gegevens van 92 hbo-docenten, 1.115 wo-docenten, 3.701 hbo-studenten en 4.311 wo-studenten verwerkt. Zij participeerden aan het onderzoek in de zomer van 2014. De gegevens van studenten zijn herwogen voor steekproefafwijkingen. Gezien de grote verschillen in aantallen tussen hbo- en wo-docenten is over deze groepen steeds afzonderlijk gerapporteerd. In deze samenvatting gaan we in op de belangrijkste bevindingen. We integreren daarbij de resultaten van het onderzoek onder docenten en studenten langs de volgende structuur:

- belang van internationalisering: oordeel over het belang van internationalisering en de mate waarin de onderwijsinstelling hieraan aandacht besteedt;
- internationalisation at home: vormen, gebruik, verplichting, voorbereiding en tevredenheid;
- opbrengsten, beoogd en gerealiseerd, voor studenten en docenten;
- fysieke mobiliteit: buitenlandervaring en buitenlandplannen en de relatie tussen fysieke mobiliteit en internationalisation at home;
- informatie en kennisdeling: informatiebehoefte bij docenten en kennisdeling door docenten op het gebied van internationalisation at home en fysieke internationale mobiliteit.

Belangrijkste bevindingen

Docenten en studenten in het hoger onderwijs hechten veel belang aan internationalisering, docenten iets meer dan studenten. Naar de mening van studenten en docenten zijn hun onderwijsinstellingen zeer actief op het terrein van internationalisering. De respons is in disbalans waardoor uitspraken over het gehele hoger onderwijs niet mogelijk zijn en bij de interpretatie van verschillen tussen hbo en wo rekening gehouden moet worden met de marginale deelname van hbo-docente. Binnen deze randvoorwaarden kunnen we voorzichtig aangeven dat in het wo instellingen meer actief zijn in hun internationaliseringsbeleid dan in het hbo. Uit de studie van EP-Nuffic komt dit verschil minder expliciet naar voren. De meningen over het belang zijn echter redelijk unaniem. Internationalisering voor docenten is naar de mening van de docenten wat minder ontwikkeld: 45 procent van de hogeschooldocenten en 53 procent van de universitaire docenten is van mening dat de hogeschool of universiteit ook voor docenten een zeer actief internationaliseringsbeleid voert.

Alle vormen van internationalisation at home die genoemd zijn in de vragenlijst komen vrij vaak voor. De meest voorkomende vormen zijn het gebruik van buitenlandse literatuur in het studieprogramma, programma(onderdelen) die in een andere taal worden verzorgd, docenten met buitenlandervaring, programma(onderdelen) die zich richten op een internationaal thema en de organisatie van Engelse taalcursussen. Docenten zijn zich hiervan meer bewust dan studenten en geven dan ook vaker aan dat een vorm voorkomt dan studenten. Het komt relatief weinig voor dat programma(onderdelen) samen met een buitenlands bedrijf worden georganiseerd, dat men internationale joint of multiple degree programma's aanbiedt of dat er sprake is van virtuele internationale mobiliteit.

Aanvullend hierop noemden docenten onderzoeksactiviteiten die (op afstand) samen met buitenlandse collega's worden verricht (internationale sponsors, PhD's, promotiecommissies, publicaties en congressen). Ook werd gerefereerd aan vormen van afstandsleren (zoals bijv. MOOC's). Studenten vulden de lijst met activiteiten aan met specificaties van onderdelen die reeds genoemd waren: buitenlandse medestudenten, internationale weken, festivals, internationalisering als vak en internationale thema's in het onderwijs (bijv. culturele aandachtspunten, diversiteitsthema's, vakken als 'hoe zaken te doen met het buitenland', etc.).

In hoeverre worden deze vormen van internationalisation at home die worden aangeboden op de instelling ook door de docenten in het onderwijs toegepast en in hoeverre komen studenten ermee in aanraking? Alle vormen samengenomen kunnen we concluderen dat, indien het onderdeel op de instelling wordt aangeboden, een derde (hbo) tot bijna de helft (wo) ook door docenten wordt toegepast in het onderwijs. Herberekend naar de hele populatie docenten betekent dit dat van alle docenten een kwart tot een derde vormen van internationalisation at home toepast in het onderwijs dat zij geven. Het vaakst wordt gebruikgemaakt van buitenlandse literatuur in het programma, onderdelen die in een andere taal worden verzorgd c.q. gericht zijn op een internationaal thema, internationale projecten en is er sprake van docenten met buitenlandervaring.

In hoeverre passen docenten internationalisation at home toe in hun onderwijs? Voor de *docenten* geldt dat, in het geval een vorm voorkomt op de instelling, 34 procent (hbo) en 45 procent (wo) dit ook toepast in het onderwijs (gemiddeld over alle vormen). Herberekend naar *alle* docenten, ongeacht of het voorkomt, is dit 23 procent (hbo) en 33 procent (wo). Internationaliseringsvormen worden in het wo vaker toegepast dan in het hbo. Voor een aantal vormen geldt dat men er alleen van op de hoogte is als men het ook gebruikt en liggen de percentages 'gebruik' en 'kennis' ver uit elkaar. Een voorbeeld hiervan is onderwijs samen met een buitenlands bedrijf. Een klein deel van de docenten is hiermee bekend maar het wordt, in geval men ervan op de hoogte is, door relatief veel docenten toegepast. In het hbo is er verder in ongeveer 30 procent van de gevallen sprake van cursussen interculturele vaardigheden en international classrooms. In het wo zien we daarnaast vrij frequent internationale conferenties, buitenlandse docenten, summer schools en taalcursussen.

Van de vormen die worden aangeboden, maakt twee derde van de studenten gebruik (alle vormen samengenomen). Ten opzichte van *alle* studenten, los van het feit of de vormen *worden aangeboden*, komt één op de vijf studenten in aanraking met internationalisation at home. Waarom maken studenten geen gebruik van mogelijkheden die worden aangeboden? Ook hier is aandacht aan besteed. Studenten noemen vooral dat ze geen interesse hebben in of behoefte hebben aan facultatieve activiteiten om internationale competenties te bevorderen. Soms vinden ze het ook niet nodig (bijv. bij taalcursussen) of is er sprake van tijdgebrek, angst voor studievertraging of het feit dat het niet past in het programma. Vaak worden studenten weerhouden door hoge kosten die verbonden zijn aan vormen van internationalisation at home. Ook gebrekkige informatievoorziening speelt een rol.

Met welke vormen komen de meeste studenten in aanraking? In het hoger onderwijs zijn tal van vormen verweven waarbij studenten internationale competenties opdoen. Twee derde van alle studenten heeft te maken met buitenlandse literatuur in het onderwijsprogramma en meer dan de helft komt in aanraking met programma-onderdelen die in een andere taal worden verzorgd. Voor ruim 40 procent zijn programma-onderdelen wel eens gericht op een internationaal thema of zijn er docenten met buitenlandervaring. Voor één op de drie studenten geldt dat zij onderwijs hebben gehad van een buitenlandse docent. Sommige vormen van internationalisation at home worden weinig gebruikt. Minder dan tien procent van de studenten heeft actief te maken met internationale joint of multiple degree programma's, volgt summer schools of komt in aanraking met virtuele internationale mobiliteit. Ook EP-Nuffic constateert het geringe gebruik van deze vormen van internationalisation at home. Het is de vraag of summer schools goed worden ingezet voor internationalisation at home omdat ze zich vooral lijken te richten op de instroom van betalende buitenlandse studenten. Wellicht spelen mede de soms relatief hoge kosten een rol. Onderdelen die samen met een buitenlands bedrijf worden georganiseerd, zijn door weinig studenten genoemd.

Ook projecten waarbij expliciet gebruikgemaakt wordt van de kennis en ervaring van internationale studenten of projecten om contacten met hen te intensiveren komen weinig voor.

In het wo zijn activiteiten vaker een keuzeonderdeel; in het hbo hebben ze iets vaker een verplichtend karakter. Het vaakst zijn onderdelen verplicht die verbonden zijn aan programma-specifieke aspecten zoals het gebruik van buitenlandse literatuur in het programma, de integratie van een internationaal thema in het programma en de taal waarin het onderwijs wordt verzorgd. Grotendeels vrijwillig zijn summer schools, internationale programma's, internationale conferenties en virtuele internationale mobiliteit. Sommige activiteiten hebben, indien van toepassing, op hogescholen vaker een verplichtend karakter dan op universiteiten, bijvoorbeeld cursussen in een vreemde taal of in interculturele vaardigheden. In het wo is er vaker een verplichting bij onderwijs van buitenlandse docenten of van docenten met buitenlandervaring, onderwijs in een andere taal en het bijwonen van internationale conferenties. Dit is in het wo kennelijk meer geïntegreerd in het reguliere onderwijs.

Een goede voorbereiding en de totstandkoming van bewustzijn over waar men mee bezig is en waar de internationaliseringsvormen toe kunnen leiden, is belangrijk. Afwezigheid van een adequate voorbereiding kan resulteren in een situatie waarin studenten de zin van activiteiten niet inzien, waardoor effecten achterwege blijven. De helft van de docenten en studenten vindt dat zij voldoende zijn voorbereid op de activiteiten in het kader van internationalisation at home.

Welke vormen van internationalisation at home waarderen studenten en docenten het meest? Over alle vormen zijn studenten redelijk tevreden (71% van de wo-studenten en 63% van de hbo-studenten is tevreden tot zeer tevreden). Er is weinig differentiatie tussen de verschillende vormen van internationalisation at home. Docenten zijn kritischer. Minder dan 30 procent is tevreden over cursussen interculturele vaardigheden (wo) en virtuele internationale mobiliteit (hbo en wo). Docenten zijn (zeer) tevreden over de inzet van buitenlandse docenten (wo) en (in hbo en wo) over programma's met een internationaal thema, de inzet van docenten met buitenlandervaring, onderwijs in een andere taal en het gebruik van buitenlandse literatuur in het onderwijs.

Wat wil men bereiken met internationalisation at home? Aan studenten en docenten is gevraagd welke opbrengsten men beoogt en welke opbrengsten van internationalisation at home gerealiseerd zijn. Een aantal mogelijke opbrengsten is voorgelegd:

- persoonlijke ontwikkeling, zelfontplooiing van studenten;
- professionele ontwikkeling van studenten;
- verbetering van internationale sociale en culturele vaardigheden van studenten;
- verbreding van de kennis van specifieke andere culturen, landen, streken, steden bij studenten;
- uitbreiding van het netwerk van studenten;
- taalverbetering van studenten;
- verbetering van het cv van studenten;
- studenten kwalificeren zich hierdoor beter voor vervolgopleidingen;
- studenten kwalificeren zich hierdoor beter voor de arbeidsmarkt.

Zelfontplooiing van studenten wordt door negen van de tien gebruikers gezien als de belangrijkste opbrengst van vormen van internationalisation at home, gevolgd door de professionele ontwikkeling van studenten, de verbetering van internationale competenties en de verbetering van het cv. Een betere kwalificatie voor de arbeidsmarkt of een vervolgopleiding wordt vooral door docenten gezien als een mogelijke opbrengst van internationalisation at home en minder door de studenten zelf. Uit een analyse van open antwoorden van studenten blijkt overigens vooral dat zij zich niet erg bewust zijn van eventuele opbrengsten, maar dat zij vooral deelnemen aan activiteiten omdat ze het leuk vinden of omdat het verplicht is.

Ongeveer de helft van de studenten is van mening dat de opbrengsten gerealiseerd worden. Bijna 80 procent van de docenten ziet opbrengsten van internationalisation at home gerealiseerd. Bij docenten varieert dit weinig tussen de verschillende opbrengsten. Wo-studenten zien de realisatie van opbrengsten veeleer op het gebied van verbetering van internationale competenties, verbreding van internationale kennis, zelfontplooiing en taalverbetering dan op het gebied van betere kwalificaties voor vervolgotrajecten of de arbeidsmarkt. Studenten zijn zich niet altijd bewust van opbrengsten; deze zijn dan ook niet altijd de belangrijkste drijfveer voor deelname aan internationaliseringsactiviteiten. Ze geven aan dat het leuk is, dat ze geïnteresseerd zijn of dat het verplicht is. Naarmate studenten aan meer activiteiten deelnemen, zowel aan verplichte activiteiten als aan keuzeactiviteiten, schatten zij de opbrengsten hoger in.

Het verbeteren van de kwaliteit van de opleiding, de eigen professionele ontwikkeling, het kunnen opdoen van ervaring in een internationale omgeving en ervaring opdoen met nieuwe onderwijsvormen zijn opbrengsten die docenten voor zichzelf of voor de opleiding voor ogen hebben. Ten aanzien hiervan gaven zij aan dat opbrengsten gerealiseerd zijn als het gaat om persoonlijke (ontwikkelings)perspectieven en om de kwaliteit.

Aandacht voor fysieke mobiliteit is volgens docenten meer aan de orde dan volgens studenten. Voor studeren aan een buitenlandse instelling, studiereizen en (alleen hbo) buitenlandse stages is volgens vier van de tien studenten wel aandacht. Aandacht voor onderzoek in het buitenland is volgens een derde van de wo-studenten op orde. Summerschools en talencursussen worden naar de mening van studenten en docenten op de instelling weinig georganiseerd.

Met fysieke mobiliteit bij studenten kwam ongeveer vier van de tien van de studenten in aanraking. Dit gebeurde vaker in het wo dan in het hbo. Eén op de vijf studenten participeerde aan een buitenlandse studiereis. Ongeveer één op de tien studenten liep stage in het buitenland of volgde een deel van de studie in het buitenland. Ruim zes van de tien studenten ging nog niet voor studiedoeleinden naar het buitenland. Van deze groep is 44 procent dit nog wel van plan. Uiteindelijk zal op basis van deze cijfers naar schatting twee derde van de studenten voor studiedoeleinden naar het buitenland zijn geweest. Studenten die al voor hun studie naar het buitenland zijn geweest, oordelen positiever over vormen van internationalisation at home, zij zijn positiever over de behaalde opbrengsten en nemen ook vaker deel aan activiteiten in het kader van internationalisation at home, ongeacht of deze verplicht of vrijwillig zijn. Hiermee zouden we kunnen stellen dat de uitwerking van activiteiten in het kader van internationalisation at home extra sterk is voor studenten die al internationaal georiënteerd zijn.

Eén op de vier docenten beschikt over onvoldoende informatie over de integratie van internationalisation at home in het onderwijs en bijna veertig procent heeft onvoldoende informatie over mogelijke opbrengsten van internationalisation at home. De informatiebehoefte is daarom groot: bijna de helft geeft aan meer te willen weten over internationalisation at home. Bij bijna 70 procent is er sprake van kennisdeling over activiteiten in het kader van internationalisation at home; de helft deelt kennis over opbrengsten en integreert hierbij generiek de kennis die ze hebben over internationalisering.

Aanbevelingen

Uit dit onderzoek komt een aantal duidelijke aanbevelingen naar voren die we hier kort noemen:

- om een verhoging van deelname en een verbetering van opbrengsten te realiseren kan bij studenten wellicht gewerkt worden aan een bewustwordingsproces door middel van een betere informatievoorziening over doelen en opbrengsten van internationalisation at home;

- er treedt een Mattheus-effect op: internationalisation at home heeft meer effect voor studenten die al internationaal actief zijn; richt de informatievoorziening vooral ook op studenten die in eerste instantie het belang van internationalisering niet direct voor ogen hebben;
- zorg dat de vormen van internationalisation at home passen in het studieprogramma (ook qua tijd en tijdstip);
- voorkom dat de kosten die verbonden zijn aan activiteiten in het kader van internationalisation at home voor studenten een belemmering vormen voor deelname.
- zorg voor een adequate voorbereiding van studenten op vormen van internationalisation at home binnen de opleiding;
- ontwikkel instrumentaria om opbrengsten te meten c.q. monitor bij studenten en docenten opbrengsten;
- ontwikkel een visie ten aanzien van het verplichtstellen van vormen van internationalisation at home;
- er is behoefte aan meer informatie en kennisdeling bij docenten, onder andere over integratie en opbrengsten van internationalisation at home.

1 Inkadering en opzet

1.1 Inleiding

Het opdoen van internationale en interculturele competenties wordt als gunstig beschouwd voor de ontwikkeling van studenten en hun toekomstige loopbaan. Ook de overheid omschrijft deze competenties als noodzakelijk om te kunnen functioneren in een steeds internationaler wordende arbeidsmarkt en samenleving. De betreffende notitie van de Vereniging Hogescholen en de VSNU (2014) laat zien welke internationale ontwikkelingen gevolgen moeten hebben voor de invulling van de ambities van de instellingen¹. Het volgen van een (deel van de) studie in het buitenland zou het meest voor de hand liggen om deze competenties te vergaren (Otten, 2003²). Aangezien niet alle studenten de mogelijkheid hebben om te studeren over de grens is het van grote waarde om ook mogelijkheden voor internationale ervaringen op de campus zelf aan te bieden, zogenaemde internationalisation at home (Bentao, 2011³). Internationalisation at home is een manier om studenten in contact te brengen met internationalisering zonder dat zij fysiek naar het buitenland hoeven gaan (Nilsson, 2003⁴). Op deze manier krijgen alle studenten de kans om interculturele competenties te ontwikkelen (Van Damme, 2001⁵).

Universiteiten en hogescholen bieden steeds meer alternatieve vormen van internationalisering aan om ook bij de groep studenten die geen buitenlandse ervaring kan of wil opdoen toch de internationale en interculturele competenties te vergroten. Ook buiten het curriculum kunnen studenten internationale competenties ontwikkelen, bijvoorbeeld door het verblijven op een internationale campus of door deelname aan activiteiten van studie- en studentenverenigingen. Het is dan wel de vraag op welke wijze dat het beste of meest efficiënt kan en of er dan ook inderdaad nieuwe groepen studenten worden aangesproken. Dit rapport bevat een beschrijving van de resultaten van onderzoek onder Nederlandse docenten en studenten naar de mate waarin internationalisation at home voorkomt en de effecten die het heeft.

EP-Nuffic maakte een uitputtende lijst van deze alternatieven voor internationale mobiliteit om internationale en interculturele vaardigheden van studenten te ontwikkelen. In dit onderzoek is deze lijst geoperationaliseerd naar verschijningsvormen in het hoger onderwijs en voorgelegd aan docenten en studenten met de vraag aan te geven in welke mate deze voorkomen en in welke mate men hiervan gebruikmaakt. Ook is aan docenten en studenten gevraagd welke effecten zij zien van internationalisation at home.

Deze rapportage is een onderdeel van in totaal vier deelonderzoeken over internationalisation at home. Het ministerie van OCW heeft ResearchNed gevraagd de onderzoeksactiviteiten van twee van de vier deelonderzoeken uit te voeren. De andere twee delen zijn uitgevoerd door EP-Nuffic. Het totale onderzoek resulteert eind 2014 in vier deelrapporten over internationalisation at home. Het totale onderzoek omdat de volgende onderdelen:

1. Module overheidsbeleid andere landen (uitgevoerd door ResearchNed): In deze module staat de vraag centraal wat het nationaal beleid in andere landen is ten aanzien van internationalisation@home in het hoger onderwijs en wat de succesfactoren zijn.

1 <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/onderwijs-en-internationalisering/documenten-en-publicaties/rapporten/2014/07/15/gezamenlijke-visie-internationaal.html>

2 Otten, M. (2003). Intercultural learning and diversity in higher education. *Journal of Studies in International Education*, 1, 12-26.

3 Bentao, Y. (2011). Internationalization at home. *Chinese Education & Society*, 44, 84-96.

4 Nilsson, B. (2003). Internationalisation at home from a Swedish perspective: The case of Malmö. *Journal of Studies in International Education*, 7, 27-40.

5 Van Damme, D. (2001). Quality issues in the internationalisation of higher education. *Higher Education*, 41, 415-441.

2. Module instellingsstrategieën (EP-Nuffic, gepubliceerd in voorjaar 2014). Deze module onderzoekt welk beleid instellingen voor hoger onderwijs hanteren om internationale en interculturele vaardigheden bij studenten te vergroten via internationalisation at home en via verhoging van de opbrengsten van mobiliteit⁶.
3. Module effecten van internationalisation at home (ResearchNed, najaar 2014). Deze module richt zich hoofdzakelijk op de vraag hoe internationalisation at home in het Nederlandse hoger onderwijs ingezet wordt en wat de effecten daarvan zijn. Naast het bevragen van studenten hierover maken ook de rollen en ervaringen van de onderwijsstaf deel uit van het onderzoek. Over dit onderdeel wordt in deze rapportage verslag gedaan.
4. Module daadwerkelijk gebruik internationalisation at home (EP-Nuffic, najaar 2014). Onderzoek naar de daadwerkelijke beschikbaarheid en toepassing van internationalisation at home. Het gaat daarbij zowel om de vormen die reeds naar voren kwamen uit de analyse van beleid als om vormen die niet in het beleid genoemd worden.

1.2 Vraagstelling

Het belangrijkste doel van dit onderzoek is het in kaart brengen van de verschijningsvormen van internationalisation at home in de praktijk, de mate waarin studenten hiervan gebruikmaken en docenten dit in hun onderwijs toepassen, de opbrengsten die men hiermee voor ogen heeft en de opbrengsten die reeds zijn gerealiseerd. De belangrijkste vragen in dit onderzoek luiden als volgt:

- (1) Wat is het oordeel van studenten over het belang van internationalisering?
- (2) Welke vormen van internationalisation at home zijn de studenten bekend?
- (3) Van welke vormen maken studenten gebruik?
- (4) Is deelname aan deze vormen van internationalisation at home verplicht?
- (5) Hoe tevreden zijn studenten over deze vormen van internationalisation at home?
- (6) Wat zijn de opbrengsten van internationalisation at home voor studenten?
- (7) Worden deze opbrengsten voor studenten ook gerealiseerd?
- (8) In welke mate worden studenten voorbereid op internationalisation at home?
- (9) In hoeverre is er aandacht op de instelling voor fysieke mobiliteit?
- (10) Hebben studenten gebruikgemaakt c.q. zijn studenten van plan gebruik te maken van deze vormen van fysieke mobiliteit?
- (11) Hoe is de relatie tussen internationalisation at home en fysieke vormen van mobiliteit?

Vraag 1 tot en met 10 zijn rechtstreeks gesteld aan studenten. Vraag 11 wordt beantwoord door de antwoorden op eerdere vragen met elkaar te combineren. Aan docenten zijn soortgelijke vragen gesteld. Daarnaast hebben docenten vragen gekregen over informatie en kennisdeling. De vragen voor docenten luiden als volgt:

- (1) Wat is het oordeel van docenten over het belang van internationalisering in het algemeen en over het belang van internationalisering op de instelling waar men werkzaam is?
- (2) Welke vormen van internationalisation at home worden volgens docenten toegepast op de instelling?
- (3) Welke vormen integreren de docenten in hun onderwijs?
- (4) Is deelname aan deze vormen van internationalisation at home door studenten verplicht?
- (5) Welk percentage van de studenten maakt gebruik van deze vormen van internationalisation at home?
- (6) Hoe tevreden zijn docenten over deze vormen van internationalisation at home?
- (7) Wat zijn de opbrengsten van internationalisation at home voor studenten?
- (8) Worden deze opbrengsten voor studenten ook gerealiseerd?
- (9) Wat zijn de opbrengsten van internationalisation at home voor docenten?

⁶ Gaalen, A. van, Hobbes, H.J., Roodenburg, S. & Gieleesen, R. (2014). Studenten internationaliseren in eigen land. Nederlands instellingsbeleid. Den Haag: Nuffic.

- (10) Worden deze opbrengsten voor docenten ook gerealiseerd?
- (11) In welke mate worden studenten voorbereid op internationalisation at home?
- (12) In hoeverre is er aandacht op de instelling voor fysieke mobiliteit?
- (13) Is er voldoende informatie over integratie van internationalisation at home in het onderwijs en over de opbrengsten van internationalisation at home?
- (14) Is er sprake van kennisdeling over internationalisation at home?

1.3 Interculturele competentie

Om internationalisation at home effectief te laten plaatsvinden, is het van belang om te kijken naar wat interculturele competentie inhoudt en welke eigenschappen studenten moeten ontwikkelen om als intercultureel competent beschouwd te worden. De meest geaccepteerde definitie van interculturele competentie is 'de vaardigheid om effectief en passend te communiceren in interculturele situaties waarbij gebruik wordt gemaakt van interculturele kennis, vaardigheden en attitudes' (Deardorff, 2004, p. 194, in Deardorff, 2006). In de literatuur is een lange tijd onduidelijkheid geweest over de precieze invulling van interculturele competentie. Deardorff (2006) heeft consensus gecreëerd door een panel van wetenschappers en administratief medewerkers te laten oordelen over verschillende termen van interculturele competentie die uit de literatuur naar voren kwamen. Dit heeft geresulteerd in een theoretisch model waarin de meest voorkomende elementen van interculturele competentie zijn verwerkt⁷. Deze elementen zijn beschreven door een onderverdeling te maken tussen kennis, vaardigheden en attitudes.

Als meest essentieel worden de attitudes van een student gezien. Deze liggen ten grondslag aan het leerproces van de student en zijn in alle leerstadia van belang (Okayama, Furuto, & Edmondson, 2001⁸). Attitudes die in de literatuur naar voren komen als noodzakelijk om interculturele competentie te ontwikkelen zijn: respect voor andere culturen, openheid voor intercultureel leren en nieuwsgierigheid naar andere culturen (Deardorff, 2006). Om de ontwikkeling van deze attitudes te stimuleren, is het van belang dat een student en de docent de waarde inzien van internationalisering in de opleiding. Ook blijkt uit onderzoek dat niet alleen de attitude van studenten, maar ook die van docenten een grote rol speelt in de competentieontwikkeling van studenten (Otten, 2003). Door middel van vragen in de vragenlijst hebben we in dit onderzoek attitudes van studenten en docenten tegenover internationalisation at home in kaart gebracht.

Het kenniselement van interculturele competentie bestaat uit: cultureel zelfbewustzijn, het begrip van wat cultuur inhoudt en specifieke informatie over culturen (Deardorff, 2006). De kennis over eigen en andere culturen blijkt essentieel in het ontwikkelen van interculturele competentie. In dit onderzoek hebben we in kaart gebracht in hoeverre opleidingen aandacht besteden aan het vergaren van kennis over andere culturen. Dit kan bijvoorbeeld door onderdelen te richten op internationale thema's, virtuele internationale mobiliteit⁹ of kennisuitwisseling met buitenlandse studenten of docenten met buitenlandervaring. Door mogelijkheden in kaart te brengen, is bekeken in hoeverre studenten binnen hun opleiding de mogelijkheid hebben in eigen land kennis over andere culturen op te doen. Naast de kennis over gebruiken en praktijken in verschillende culturen is sociolinguïstisch bewustzijn een belangrijk kenniselement. Door studenten en docenten te vragen in hoeverre er aandacht is voor cursussen in een andere taal en of er gebruik wordt gemaakt van buitenlandse literatuur is in kaart gebracht in hoeverre er aan dit linguïstische element aandacht wordt besteed in de opleiding.

7 Deardorff (2006). Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *International Education*, 10, 241-266.

8 Okayama, C. M., Furuto, S. B., & Edmondson, J. (2001). Components of cultural competence: Attitudes, knowledge, and skills. In R. Fong & S. B. Furuto (Eds.), *Culturally competent practice: Skills, interventions, and evaluations* (pp. 89-100). Boston: Allyn & Bacon.

9 Kenyon, S., Lyons, G., & Rafferty, J. (2002). Transport and social exclusion: investigating the possibility of promoting inclusion through virtual mobility. *Journal of Transport Geography*, 10(3), 207-219.

Daarnaast is gekeken naar de vaardigheden die een intercultureel competente student moet bezitten. Vaardigheden zullen er uiteindelijk voor zorgen dat de interculturele competentie ook in de praktijk wordt gebracht. De meest belangrijke en meest voorkomende vaardigheden die worden genoemd in de literatuur zijn: luisteren, observeren en interpreteren waarbij het belangrijk is dat een student kan analyseren, evalueren en dingen aan elkaar kan relateren (Deardorff, 2006). Het is moeilijk om door middel van een vragenlijst een beeld te krijgen in hoeverre deze specifieke vaardigheden aandacht krijgen in de opleiding aangezien de ontwikkeling hiervan veelal gebeurt in de praktijk. Een vraag die wel gesteld kan worden is of in de opleiding cursussen in interculturele vaardigheden voorkomen en of hiervan gebruik wordt gemaakt.

1.4 Ontwikkeling interculturele competentie

Naast de verschillende aspecten van interculturele competentie gaat Deardorff (2006) in op de wijzen waarop interculturele competentie ontwikkeld wordt. In het in het artikel opgestelde procesmodel komt naar voren dat de ontwikkeling begint met de attitudes respect, openheid en nieuwsgierigheid. Op basis hiervan kan het individu dan verder kennis en vaardigheden ontwikkelen. Dit leidt tot interne uitkomsten zoals aanpassingsvermogen, flexibiliteit, empathie en een relatieve kijk op etniciteit. Vervolgens moet de stap gemaakt worden naar externe uitkomsten, dus de daadwerkelijke gedragingen die een persoon vertoont. Om de interne eigenschappen van interculturele competentie in de praktijk te brengen is interactie met anderen nodig. Interactie met anderen van verschillende culturele achtergrond is dan ook een belangrijk onderdeel van competentieontwikkeling. Om deze reden is in de vragenlijst ook aandacht besteed aan de mate waarin een opleiding interactie met anderen uit verschillende culturen mogelijk maakt. Hierbij kan gedacht worden aan mogelijkheden voor studenten om te participeren in internationale evenementen (zoals conferenties en projecten), om programma's te volgen in samenwerking met andere buitenlandse universiteiten of hogescholen en om deel te nemen aan summer schools, internationale klassen en projecten om het contact tussen Nederlandse en buitenlandse studenten te intensiveren of te verbeteren.

Het model voor competentie-ontwikkeling laat zien dat het praktiseren van de kennis en vaardigheden voor studenten een belangrijke stap is in het ontwikkelen van interculturele competentie. Het is dus zaak niet alleen te kijken naar de mate waarin opleidingen vormen van internationalisation at home aanbieden, maar ook naar in hoeverre hier daadwerkelijk gebruik van wordt gemaakt. Naast het in kaart brengen van de verschijningsvormen van internationalisation at home in de praktijk is gekeken naar de opbrengsten die men hiermee voor ogen heeft en in welke mate deze opbrengsten zijn gerealiseerd. Deze aspecten zijn van belang als we kijken naar de uiteindelijke ontwikkeling van internationale en interculturele competentie.

1.5 Operationalisatie

De vraag hoe internationaliseringsvormen zich voordoen en wat het effect is van deze vormen is geoperationaliseerd naar een vragenlijst die door middel van een internetenquête is afgenomen. De operationalisatie is zoveel als mogelijk gebaseerd op reeds beschikbare inzichten en uitwerkingen; de vragenlijst is gebaseerd op een eerder door EP-Nuffic ontwikkelde lijst van verschijningsvormen. De vertaling van deze vormen van internationalisation at home naar de in dit onderzoek gebruikte vragenlijst is weergegeven in tabel 1.

Tabel 1: Operationalisatie van de begrippen

Vormen van internationalisation at home (EP-Nuffic)	Operationalisatie
1. Gebruik van buitenlandse literatuur	In het programma wordt buitenlandse literatuur gebruikt
2. Joint/double/multiple degree programma's	Internationale joint- of double, multiple degree programma's [Nederlandse universiteiten kunnen in samenwerking met een buitenlandse partneruniversiteit deze programma's aanbieden; de samenwerkende instellingen zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de opleiding en iedere samenwerkende instelling verzorgt een substantieel onderdeel van de opleiding]
3. Expliciet gebruikmaken van de kennis van buitenlandse studenten	<ul style="list-style-type: none"> ▪ International classrooms [Het werken in onderwijsgroepen met studenten van verschillende herkomst en culturele achtergronden] ▪ Er wordt expliciet gebruikgemaakt van de kennis van buitenlandse studenten [Er zijn buitenlandse studenten aan uw opleiding of instelling; hun internationale kennis wordt ingezet in het onderwijs] ▪ Speciale projecten om het contact tussen Nederlandse en buitenlandse studenten te intensiveren of te verbeteren [Bijvoorbeeld speciale dagen, bijeenkomsten, excursies of buddyprojecten]
4. Stafleden met een buitenlandervaring	Docenten/stafleden met buitenlandervaring [Docenten of stafleden werken regelmatig in het buitenland]
5. Buitenlandse hoogleraren worden ingezet in het onderwijs	Buitenlandse hoogleraren/docenten [Onderwijs wordt verzorgd door docenten uit het buitenland]
6. Betrokkenheid bij ontwikkelingssamenwerkingsprojecten	Internationale projecten
7. Betrokkenheid bij internationale conferenties	Internationale conferenties, georganiseerd door uw hogeschool of universiteit
8. Gezamenlijke begeleiding van studenten	Stageprojecten die door een buitenlandse docent/ stagebegeleider begeleid worden [Begeleiding van studenten bij scriptie, stage, promotie vanuit meerdere universiteiten waaronder ten minste één in het buitenland]
9. Onderdelen van het programma die in een andere taal worden onderwezen	Onderdelen van het programma worden in een andere taal verzorgd
10. Onderdelen van het programma die in het buitenland worden georganiseerd	
11. Summer school	Summer schools, georganiseerd door uw hogeschool of universiteit
12. Internationale projecten	Internationale projecten [Bijvoorbeeld een opdracht voor een bedrijf in het buitenland, een opdracht met buitenlandse studenten, een onderzoek in een internationaal team c.q. een internationale setting of internationale ontwikkelingssamenwerkingsprojecten] Onderdelen van het programma worden samen met een buitenlands bedrijf georganiseerd Onderdelen van het programma worden samen met een buitenlandse universiteit of hogeschool georganiseerd
13. Internationale onderzoeksprojecten	Internationale projecten
14. Cursussen in interculturele vaardigheden	Cursussen in interculturele vaardigheden, georganiseerd door uw hogeschool of universiteit
15. Engelse taalcursussen	Engelse taalcursussen, georganiseerd door uw hogeschool of universiteit
16. Cursussen in een andere buitenlandse taal	Cursussen in een andere buitenlandse taal, georganiseerd door uw hogeschool of universiteit

Vormen van internationalisation at home (EP-Nuffic)	Operationalisatie
17. Onderdelen van een programma die zich richten op een internationaal onderwerp	Onderdelen van het programma richten zich op een internationaal thema [Bijvoorbeeld op specifieke regio's of landen, het internationaal vergelijken van een onderwerp of het gebruik van cases in een internationale context]
18. Het gebruik van cases in een internationale context	
19. Onderdelen van een programma die zich richten op het internationaal vergelijken van een onderwerp	
20. Onderdelen van een programma die zich richten op specifieke regio's of landen	
21. Virtuele mobiliteit	Virtuele internationale mobiliteit [Het overbrengen van internationale kennis en vaardigheden door gebruik te maken van ICT-faciliteiten]

1.6 Opbrengsten van internationalisation at home

Zoals we zagen, blijkt uit de literatuur dat attitudes, kennis en vaardigheden essentieel zijn in het ontwikkelen van interculturele competenties. De hierboven uitgewerkte aspecten van attitudes, kennis en vaardigheden zorgen voor de uiteindelijke gewenste gedragingen. In de literatuur wordt beschreven dat in het geval een student intercultureel competent is, deze flexibel is in het gebruiken van verschillende vormen van communicatie en het toepassen van gepast gedrag (Deardorff, 2006). In de vragenlijst zijn docenten en studenten gevraagd naar wat zij zien als opbrengsten van internationalisation at home. Hierin worden drie niveaus onderscheiden: opbrengsten van internationalisation at home op studentniveau, docentniveau en voor de opleiding in het algemeen.

In de literatuur is terug te vinden dat een internationale dimensie aan een opleiding een toegevoegde waarde is voor de voorbereiding van studenten op een succesvolle toekomst (Altbach, Reisberg, & Rumbley, 2009¹⁰). Opbrengsten van internationalisation at home kunnen zich voordoen op verschillende vlakken. Zo zijn er opbrengsten die van belang zijn voor de samenleving, zoals tolerantie naar verschillende etnische groepen (Otten, 2003). Maar ook op persoonlijk vlak draagt internationalisering bij aan de ontwikkeling van de studenten. Om goed te kunnen functioneren in de huidige cultureel diverse samenleving is het van belang te kunnen werken in een internationale context (Lunn, 2008¹¹). Hierdoor kunnen studenten die deze competentie ontwikkeld hebben meer succesvol zijn in hun latere baan of eventuele vervolgstudie. Mogelijke opbrengsten voor studenten zijn geoperationaliseerd als: persoonlijke ontwikkeling, professionele ontwikkeling, verbeteren van internationale, sociale en culturele vaardigheden, verbreding van interculturele kennis, uitbreiding van netwerk, verbeteren van taalvaardigheid, verbeteren van CV, betere kwalificatie voor vervolgopleiding en betere kwalificatie voor arbeidsmarkt.

Naast opbrengsten voor studenten kan internationalisation at home ook opbrengsten hebben voor docenten en voor de opleiding als geheel. Aangezien studenten keuze hebben uit meer hogeronderwijsinstellingen, ook in het buitenland, moeten opleidingen concurreren op internationale schaal (Altbach & Knight, 2007¹²). Docenten hebben aangegeven in hoeverre internationalisering naar hun mening bijdraagt aan de ontwikkeling van henzelf als docent en van de opleiding in het algemeen. Omdat studenten steeds meer keuze hebben tussen verschillende instellingen zal een opleiding moeten kunnen aantonen dat een student er goed onderwijs kan volgen. Een internationaal karakter van het onderwijs kan hiertoe bijdragen. Internationalisation at home kan zorgen voor beter onderwijs in de zin van kwaliteit voor en toepasbaarheid in het werkveld^{11,12}. Docenten geven aan in hoeverre deze beoogde opbrengsten worden gerealiseerd.

-
- 10 Altbach, P. G., Reisberg, L., & Rumbley, L. E. (2009). Trends in global higher education: Tracking an academic revolution.
- 11 Lunn, J. (2008). Global perspectives in Higher Education: Taking the agenda forward in the United Kingdom. *Journal of Studies in International Education*, 12, 231-254.
- 12 Altbach, P. G., & Knight, J. (2007). The internationalization of higher education: Motivations and realities. *Journal of studies in international education*, 11(3-4), 290-305.

Mogelijke opbrengsten voor de docent zelf of voor de opleiding zijn: verbeteren van de kwaliteit van de opleiding, bieden van alternatief voor studenten voor wie fysieke mobiliteit niet wenselijk of haalbaar is, kostenbesparing, kostenoplevering omdat het buitenlandse studenten aantrekt, uitbreiden van persoonlijk netwerk, ervaring opdoen met internationale omgeving, ervaring opdoen met nieuwe onderwijsvormen of media of de ontwikkeling van een professionele carrière.

Mogelijke opbrengsten van internationalisation at home zijn hiermee zichtbaar op student-, docent- en opleidingsniveau. In dit onderzoek wordt gekeken naar de rapportages van studenten en docenten over in hoeverre opleidingen fysieke mobiliteit en internationalisation at home faciliteren en in welke mate hiervan gebruik wordt gemaakt.

1.7 Respondentgroep, respons en veldwerk

In dit onderzoek wordt in kaart gebracht welke verschijningsvormen van internationalisation at home voorkomen in de praktijk, de mate waarin studenten hiervan gebruikmaken en waarin docenten dit in hun onderwijs toepassen, de opbrengsten die men hiermee voor ogen heeft en de opbrengsten die reeds zijn gerealiseerd. Om dit in kaart te brengen, is een vragenlijst voorgelegd aan studenten en stafleden van universiteiten en hogescholen door heel Nederland.

De vragenlijst is verstuurd naar studenten in het hbo en wo. De studenten zijn benaderd via een studentenpanel. Alle studenten uit het panel zijn benaderd om de groep studenten die ervaring hebben met alternatieve vormen van internationalisering zo groot mogelijk te maken en zo aan een voldoende omvangrijke groep verdiepende vragen te stellen. Dit geeft in de analyses de mogelijkheid om uit te splitsen naar soort hoger onderwijs.

Voor informatie over hogescholen is gebruikgemaakt van een bestand met 292 onderwijsdirecteuren in het hbo. Om ervoor te zorgen dat de juiste respondenten worden bereikt, is het bestand volledig doorlopen op actualiteit. Omdat contactpersonen van hogescholen uit openbare bronnen (zoals bijv. websites) niet gemakkelijk te vinden zijn, kon deze controle niet voor alle hogescholen plaatsvinden. Om nadrukkelijk ook respondenten te werven met onderwijstaken is in het hbo daarnaast gebruikgemaakt van een sneeuwbal-methode: onderwijsdirecteuren zijn gevraagd de uitnodiging voor de vragenlijst door te sturen aan docenten die te maken hebben met (alternatieve vormen van) internationalisering. Uit ervaring weten we dat het verkrijgen van e-mailadressen van (relevante) docenten in het hbo lastig is, deze sneeuwbal-methode is daarom een geschikt alternatief. Voor het wo is gebruikgemaakt van een bestand met universitair docenten, universitair hoofddocenten en hoogleraren, waaronder ook de onderwijsdirecteuren. De gegevens zijn ontleend aan de SDU-publicatie 'Universiteiten en Onderzoeksinstituten in Nederland 2014'.

Tabel 2 toont de responsaantallen van de verschillende onderwijstypen. Van de bijna 70.000 studenten die initieel zijn benaderd, heeft 13 procent de vragenlijst ingevuld. De respons was hoger in het wo dan in het hbo. Deze relatief lage respons heeft ook te maken met de stabiliteit van de e-mailadressen en daarmee de kwaliteit van het bestand. Van alle responderende studenten is 46 procent afkomstig van een hogeschool en 54 procent van een universiteit. Deze verhouding is op basis van de studentaantallen in het 1CijferHo herwogen naar een representatieve verdeling.

Van de docenten heeft 22 procent de vragenlijst ingevuld. Doordat de adresgegevens in het wo completer zijn dan in het hbo is deze respons uit balans. De respons in het hbo is relatief hoog vanwege de doorstuurmails die door de onderwijsdirecteuren zijn verzonden. Van alle docenten is 92 procent van de respondenten afkomstig uit het wo en acht procent uit het hbo. Het lage percentage hbo-docenten heeft te maken met het feit dat er maar 271 hbo-docenten zijn benaderd om de vragenlijst in te vullen. Er moet daarom bij voorbaat opgemerkt worden dat de resultaten van de groep docenten in het hbo zeer voorzichtig geïnterpreteerd moeten worden en niet zomaar gegeneraliseerd mogen worden. In de resultaten is daarom afzonderlijk gerapporteerd over hbo en wo en zijn geen totalen berekend.

Tabel 1: Respons naar type

	Benaderd	Initiële respons	Respons-percentage	Bruikbaar	Verhouding hbo-wo
<i>Docenten*</i>					
Hogeschool	271	207	76%	92	8%
Universiteit	7.993	1.469	18%	1.115	92%
Onbekend		114			
Totaal	8.264	1.790	22%	1.207	100%
<i>Studenten</i>					
Hogeschool	40.269	4.259	11%	3.701	46%
Universiteit	28.011	4.774	17%	4.311	54%
Totaal	68.280	9.033	13%	8.012	100%

Betreft bruto populatie-aantallen en bruto- en netto responsaantallen; percentages zijn berekend op de bruto respons. Docenten konden vragenlijst doorsturen naar collega's.

Studenten en stafleden zijn benaderd via e-mail. De enquête is aangeboden als een internetenquête, geprogrammeerd in IBM Dimensions. Er is een initiële mailing verricht en er zijn reminders verstuurd.

Na afloop van het veldwerk zijn de gegevens opgeschoond, voorzien van duidelijke labels en een weegfactor om een evenwichtige en representatieve respondentgroep te maken. Van alle gegevens zijn tabellen en grafieken gemaakt. De onderzoeksvragen zijn hierbij gebruikt als centrale leidraad. In de analyses is onderscheid gemaakt naar soort hoger onderwijs (hbo/wo) en of de resultaten betrekking hebben op docenten of studenten. De onderzoeksvragen die zijn opgesteld voor studenten en docenten worden achtereenvolgens beantwoord. In de conclusie wordt antwoord gegeven op de vraag wat de stand van zaken is ten aanzien van het gebruik van vormen van internationalisation at home en de opbrengsten hiervan.

2 Vormen van internationalisation at home

In dit deel worden resultaten gerapporteerd, gestructureerd naar de onderzoeksvragen die zijn opgesteld voor docenten en studenten. Wat is het oordeel over het belang van internationalisering? Over het algemeen zien docenten het belang van internationalisering iets meer in dan studenten zoals te zien in tabel 2. Van de studenten in het hbo en wo samen, geeft 73 procent aan internationalisering belangrijk of zeer belangrijk te vinden; in het wo wordt door studenten iets meer belang gehecht aan internationalisering dan in het hbo. Ook docenten geven aan dat ze internationalisering belangrijk of zeer belangrijk vinden voor studenten (94%), hun eigen loopbaan (93%), en voor docenten in het algemeen (93%).

Tabel 2: *Belang internationalisering naar soort hoger onderwijs*

	Docenten		Studenten		Totaal
	Hogeschool	Universiteit	Hogeschool	Universiteit	
Belang internationalisering voor studenten	98%	94%	71%	75%	73%
Belang internationalisering voor docenten algemeen	93%	93%			
Belang internationalisering voor eigen loopbaan	90%	93%			

Percentage docenten/studenten dat aangeeft dat internationalisering (zeer) belangrijk is.

In het algemeen geven docenten aan dat hun instelling zeer actief is op het gebied van internationalisering voor studenten (tabel 3). Dit deel is iets minder groot in het hbo (76%) dan in het wo (84%). Instellingen zijn minder actief op het gebied van internationalisering voor docenten: 45 procent van de hogeschooldocenten en 53 procent van de universitaire docenten geeft aan dat hun instelling (zeer) actief is op het gebied van internationalisering voor studenten.

Tabel 3: *Mate waarin volgens docenten de instelling actief is op het gebied van internationalisering naar soort hoger onderwijs*

	Hogeschool	Universiteit
Instelling actief o.g.v. internationalisering voor studenten	76%	84%
Instelling actief o.g.v. internationalisering voor docenten	45%	53%

Percentage dat aangeeft dat instelling zeer actief is op het gebied van internationalisering: alleen gevraagd aan docenten.

2.1 Welke vormen van internationalisation at home komen voor?

Aan docenten en studenten is gevraagd of ze bekend zijn met verschillende vormen van internationalisation at home. Op de vraag: 'Worden één of meer van onderstaande vormen van internationalisering bij jouw opleiding aangeboden' of (voor docenten) 'Komen de volgende vormen van internationalisering voor aan uw opleiding of in het onderwijs dat u aanbiedt?' konden respondenten een antwoord geven op de volgende vormen van internationalisation at home¹³:

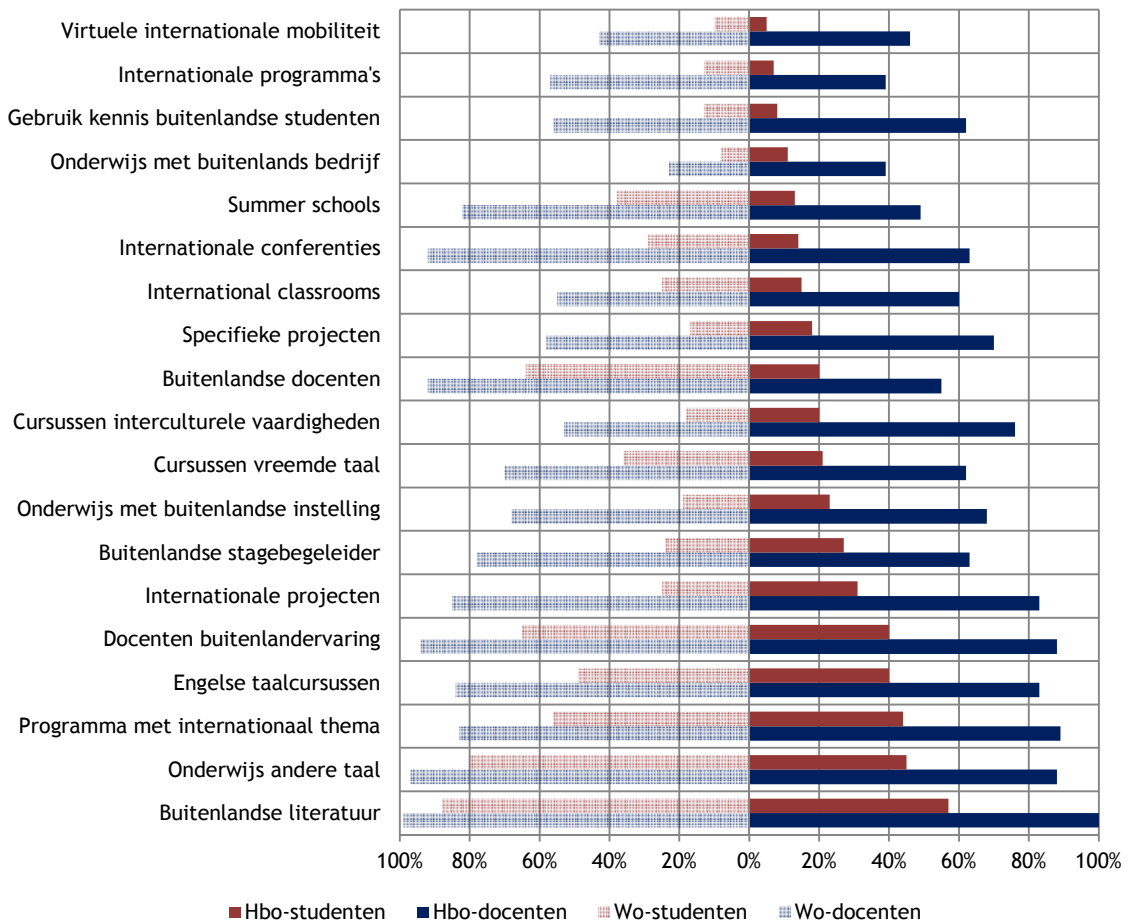
- onderdelen van het programma worden in een andere taal verzorgd;
- onderdelen van het programma worden samen met een buitenlandse universiteit of hogeschool georganiseerd;
- onderdelen van het programma worden samen met een buitenlands bedrijf georganiseerd;
- onderdelen van het programma richten zich op een internationaal thema;

13 Gebaseerd op de indeling van Nuffic, zie ook tabel 1 op pagina 6.

- in het programma wordt buitenlandse literatuur gebruikt;
- internationale projecten;
- internationale conferenties, georganiseerd door hogeschool of universiteit;
- summer schools, georganiseerd door hogeschool of universiteit;
- cursussen in interculturele vaardigheden, georganiseerd door hogeschool of universiteit;
- Engelse taalcursussen, georganiseerd door hogeschool of universiteit;
- cursussen in een andere buitenlandse taal, georganiseerd door hogeschool of universiteit;
- virtuele internationale mobiliteit;
- internationale joint- of double, multiple degree programma's;
- international classrooms;
- er wordt expliciet gebruikgemaakt van de kennis van buitenlandse studenten;
- speciale projecten om het contact tussen Nederlandse en buitenlandse studenten te intensiveren of te verbeteren;
- docenten/stafleden met buitenlandervaring;
- buitenlandse hoogleraren/docenten;
- stageprojecten die door een buitenlandse docent/stagebegeleider begeleid worden;
- andere activiteiten in internationaal perspectief.

Daarnaast hadden respondenten (zowel studenten als docenten) de mogelijkheid alternatieve vormen van internationalisering die niet in de lijst werden genoemd, toe te voegen. Er is een kwalitatieve verdieping gedaan naar de andere activiteiten die werden beschreven, apart voor beide groepen. In totaal hebben 392 docenten en 776 studenten een open antwoord gegeven. Een deel van de *docenten* geeft aan dat er andere aanvullende activiteiten in een internationaal perspectief worden aangeboden in de opleiding. Deze hebben voor een groot deel te maken met onderzoeks- en publicatieactiviteiten, zijn specificaties van reeds genoemde vormen van internationalisation at home of vallen onder fysieke mobiliteit (zoals buitenlandstages en coschappen, veldwerkweken, studiereizen, uitwisselingsprojecten). Verder noemden docenten internationale PhD's en promotiecommissies en het bijwonen van internationale congressen en seminars. In het verlengde van onderzoeksactiviteiten werden nog buitenlandse sponsors van onderzoeksprojecten genoemd. Tot slot noemde een enkeling buitenlandse gastsprekers, internationale projecten/festivals, MOOC's, 'distance learning' en e-learning activiteiten en gastcolleges via Skype. *Studenten* noemden in hun open antwoorden met name activiteiten die betrekking hebben op een fysiek verblijf in het buitenland (buitenlandstage, buitenlandverblijf, studiereis, uitwisseling). Ruim honderd studenten noemden activiteiten in het kader van internationalisation at home: buitenlandse medestudenten, buitenlandse docenten, vakken die in het Engels gegeven worden, kennisdeling, talencursussen, volledig Engelstalige opleidingen, internationale weken, festivals, internationalisering als vak en internationale thema's in het onderwijs (bijv. culturele aandachtspunten, diversiteitsthema's, vakken als 'hoe zaken te doen met het buitenland', etc.).

In het onderstaande gaan we in op de mate waarin vormen van internationalisation at home voorkomen op de instelling, ongeacht of studenten er gebruik van maken c.q. docenten het toepassen in de onderwijssituatie. Figuur 1 laat de percentages zien, gesorteerd naar de mate waarin deze voorkomen volgens docenten in het hbo. Meer dan tachtig procent van de hbo-docenten geeft aan dat de volgende vormen van internationalisation at home voorkomen: buitenlandse literatuur in het onderwijs (100%), programma's met een internationaal thema (89%), onderwijs in een andere taal (88%), docenten met buitenlandervaring (88%), Engelse taalcursussen (84%) en internationale projecten (83%). Ook in het wo zien we dat volgens docenten een groot aantal vormen van internationalisation at home frequent voorkomen: buitenlandse literatuur (99%), onderwijs in een andere taal (97%), docenten met buitenlandervaring (94%), internationale conferenties (92%), buitenlandse docenten (92%), internationale projecten (85%), Engelse taalcursussen (83%), summer schools (83%) en programma's met een internationaal thema (82%). Minder vaak is er (zowel in hbo als wo) sprake van virtuele internationale mobiliteit en onderwijs samen met een buitenlands bedrijf.

Figuur 1: De mate waarin vormen van internationalisation at home voorkomen op de instelling naar soort hoger onderwijs en studenten en docenten

In vergelijking met docenten zijn studenten minder bekend met vormen van internationalisation at home. De meerderheid van de studenten geeft aan dat de vormen van internationalisation at home 'niet van toepassing' zijn in hun opleiding. Volgens hbo-studenten komt het voor dat er buitenlandse literatuur wordt gebruikt (57%), onderwijs in een andere taal wordt verzorgd (45%), programma's zijn met een internationaal thema (44%), er sprake is van Engelse taalcursussen (40%) of docenten met buitenlandervaring (40%). Veel minder vaak is er naar de mening van hbo-studenten op hun instelling sprake van virtuele internationale mobiliteit (5%), internationale programma's (7%), het gebruikmaken van de kennis van buitenlandse studenten (8%), onderwijs met een buitenlands bedrijf (11%), summer schools (14%), internationale conferenties (14%) en international classrooms (14%).

Bij studenten in het wo zien we evenwel meer kennis van de vormen van internationalisation at home dan onder studenten in het hbo. In het wo is frequent sprake van de toepassing van buitenlandse literatuur (89%), van onderwijs in een andere taal (80%), van docenten met buitenlandervaring (65%), van buitenlandse docenten (63%) of programma's met een internationaal thema (56%). In bijna de helft van de gevallen worden Engelse taalcursussen aangeboden (49%). Volgens wo-studenten komt het minder vaak voor aan de instelling dat er onderwijs wordt verzorgd samen met een buitenlandse instelling (18%), dat er cursussen interculturele vaardigheden worden verzorgd (18%), dat er specifieke internationale projecten zijn (17%), dat gebruikgemaakt wordt van kennis van buitenlandse studenten (13%), dat er internationale programma's bestaan (13%), dat er sprake is van virtuele internationale mobiliteit (10%) en onderwijs gegeven wordt samen met een buitenlands bedrijf (8%).

2.2 Welke vormen worden toegepast of gebruikt?

Niet alleen is aan studenten en docenten gevraagd of ze bekend zijn met de vormen van internationalisation at home, ook hebben ze aangegeven of ze *gebruikmaken* van deze vormen. Voor een visuele weergave van het gebruik van internationaliseringsvormen van studenten en docenten, zie figuur 2 (de toepassing door docenten) en figuur 3 (het gebruik door studenten). Voor de docenten geldt dat, in geval een vorm voorkomt op de instelling, ongeveer 34 procent (hbo) en 45 procent (wo) dit ook toepast in het onderwijs (gemiddeld over alle vormen berekend). Herberekend naar alle docenten, ongeacht wel/niet voorkomen, is dit 23 procent (hbo) en 33 procent (wo). Dat wil zeggen dat vormen van internationalisation at home in het wo vaker worden toegepast dan in het hbo. Voor een aantal vormen geldt dat men er alleen van op de hoogte is als men het ook gebruikt en liggen de percentages 'gebruik' en 'kennis' verhoudingsgewijs dicht bij elkaar. Een voorbeeld hiervan is onderwijs samen met een buitenlands bedrijf. Een klein deel van de docenten is hiermee bekend maar het wordt, in geval men ervan op de hoogte is, door relatief veel docenten toegepast.

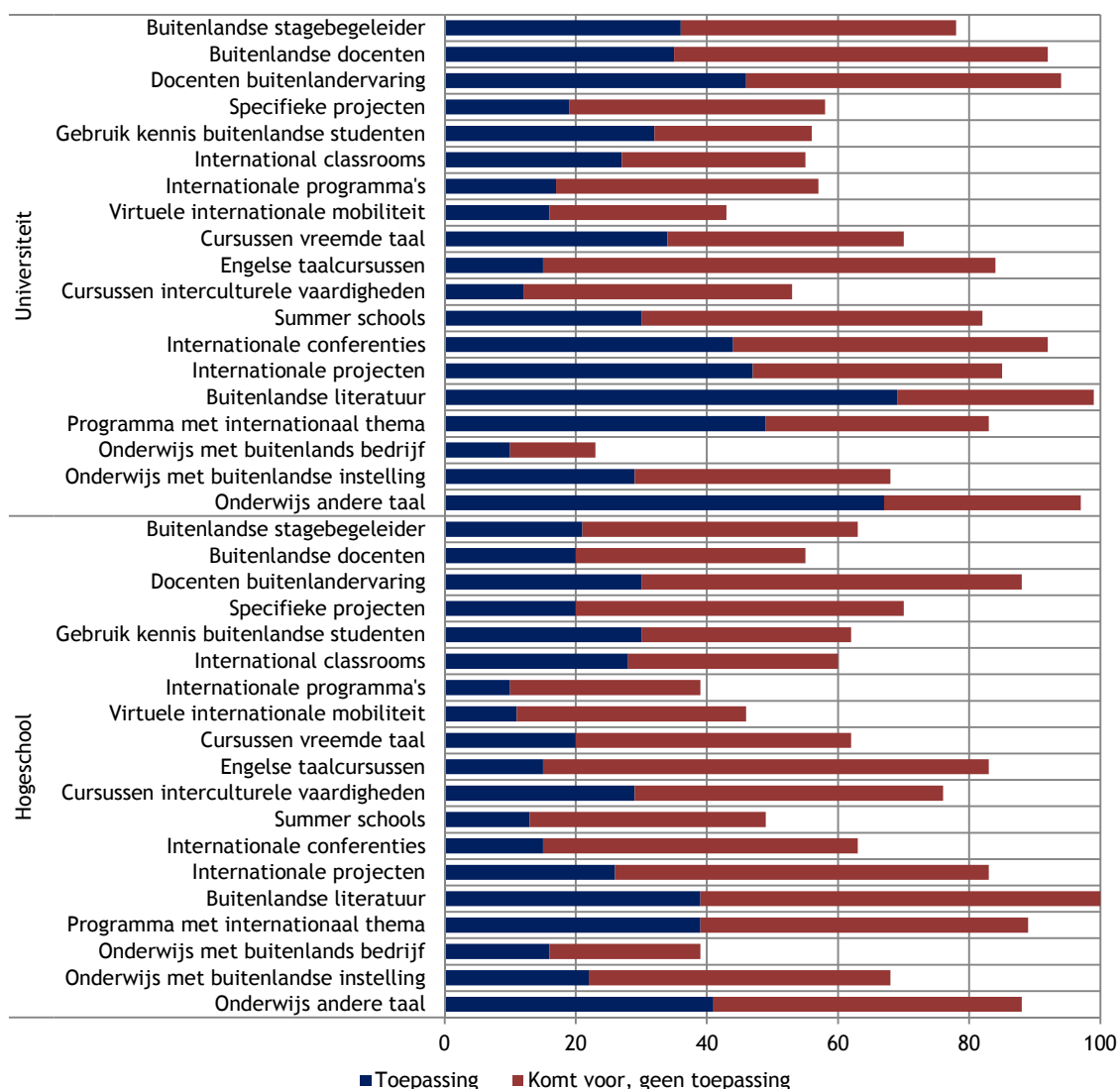
Gebaseerd op *alle* docenten in de respondentgroep, worden in het hbo de volgende vormen het meest frequent toegepast in de onderwijssituatie:

- onderwijs in andere taal (41%);
- programma met internationaal thema (39%);
- buitenlandse literatuur (39%);
- gebruik kennis buitenlandse studenten (30%);
- docenten met buitenlandervaring (30%);
- cursussen interculturele vaardigheden (29%);
- international classrooms (28%).

Over het algemeen blijkt dat in het wo meer docenten aangeven gebruik te maken van vormen van internationalisation at home dan in het hbo. Hard kan deze uitspraak niet gedaan worden in verband met de disbalans in de respons tussen hbo- en wo-docenten. In het wo worden de volgende vormen het meest frequent toegepast in de onderwijssituatie, opnieuw gebaseerd op alle docenten in de respondentgroep:

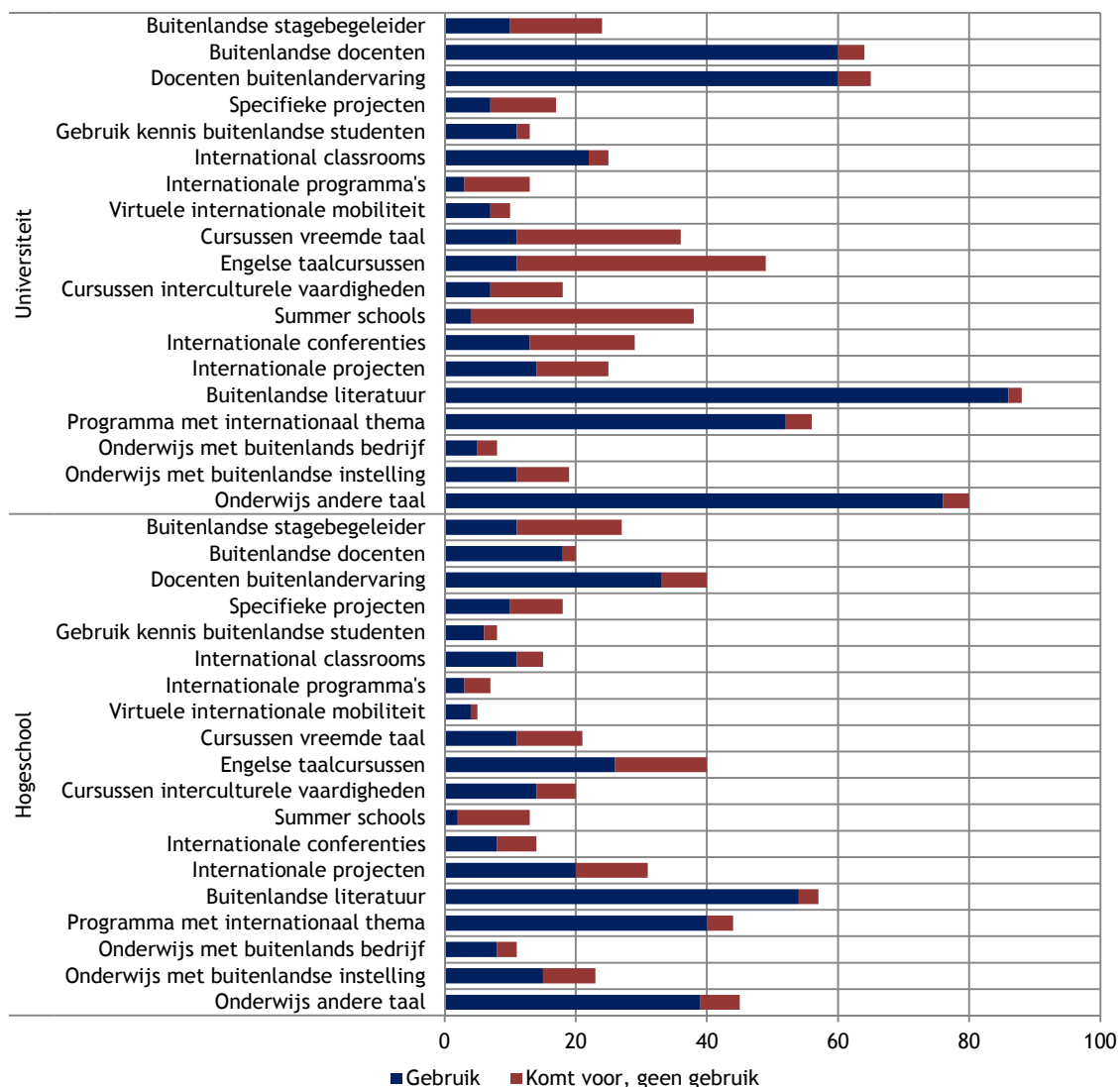
- buitenlandse literatuur (69%);
- onderwijs in andere taal (67%);
- programma met internationaal thema (49%);
- internationale projecten (47%);
- docenten met buitenlandervaring (46%);
- internationale conferenties (44%);
- buitenlandse stagebegeleider (36%);
- buitenlandse docenten (35%);
- cursussen vreemde taal (34%);
- gebruik kennis buitenlandse studenten (32%);
- summer schools (30%);
- onderwijs met buitenlandse instelling (29%).

Op basis hiervan kunnen we concluderen dat een aantal vormen het meest frequent wordt toegepast in het onderwijs volgens de docenten. Het betreft hier allereerst het gebruik van buitenlandse literatuur en onderwijs in een andere taal. Hiermee worden met name de taalvaardigheid in een vreemde taal gestimuleerd. In de documentanalyse van EP-Nuffic wordt een lager percentage gevonden. Dit kan te maken hebben met het feit dat het gebruik van buitenlandse literatuur zo vanzelfsprekend is dat instellingen dit niet expliciet noemen in algemene documenten. Twee andere vormen die vaak voorkomen, te weten de toepassing van een internationaal thema in het programma en docenten met buitenlandervaring, bevorderen met name taalcompetenties en culturele competenties.

Figuur 2: Toepassing van vormen van internationalisation at home in het onderwijs door docenten naar soort hoger onderwijs

Figuur 3 toont het gebruik van vormen van internationalisation at home door studenten. Van alle vormen die voorkomen, maakt gemiddeld twee derde ook gebruik, zowel in hbo als in wo (alle vormen samengenomen). Ten opzichte van *alle* studenten, los van het feit of de vormen *worden aangeboden*, komt één op de vijf studenten in aanraking met internationalisation at home (alle vormen samengenomen). Gevraagd is naar de reden waarom studenten geen gebruikmaken van deze vormen van internationalisation at home, terwijl ze wel worden aangeboden. Uit de analyses van de open antwoorden blijkt dat de belangrijkste reden is dat men geen behoefte heeft aan of geen interesse heeft in deze vormen van internationalisation at home. Ook spelen zaken als tijdgebrek, de angst voor studievertraging of het feit dat het op dit moment niet past in het programma een belangrijke rol. Daarnaast wordt veelvuldig melding gemaakt van hoge kosten die verbonden zijn aan sommige vormen van internationalisation at home en die studenten belemmeren om hieraan deel te nemen. Voorbeelden hiervan zijn taalcursussen, bepaalde internationale projecten of summer schools. Tot slot wordt het feit genoemd dat er weinig aanbod is of dat er sprake is van gebrekkige informatievoorziening.

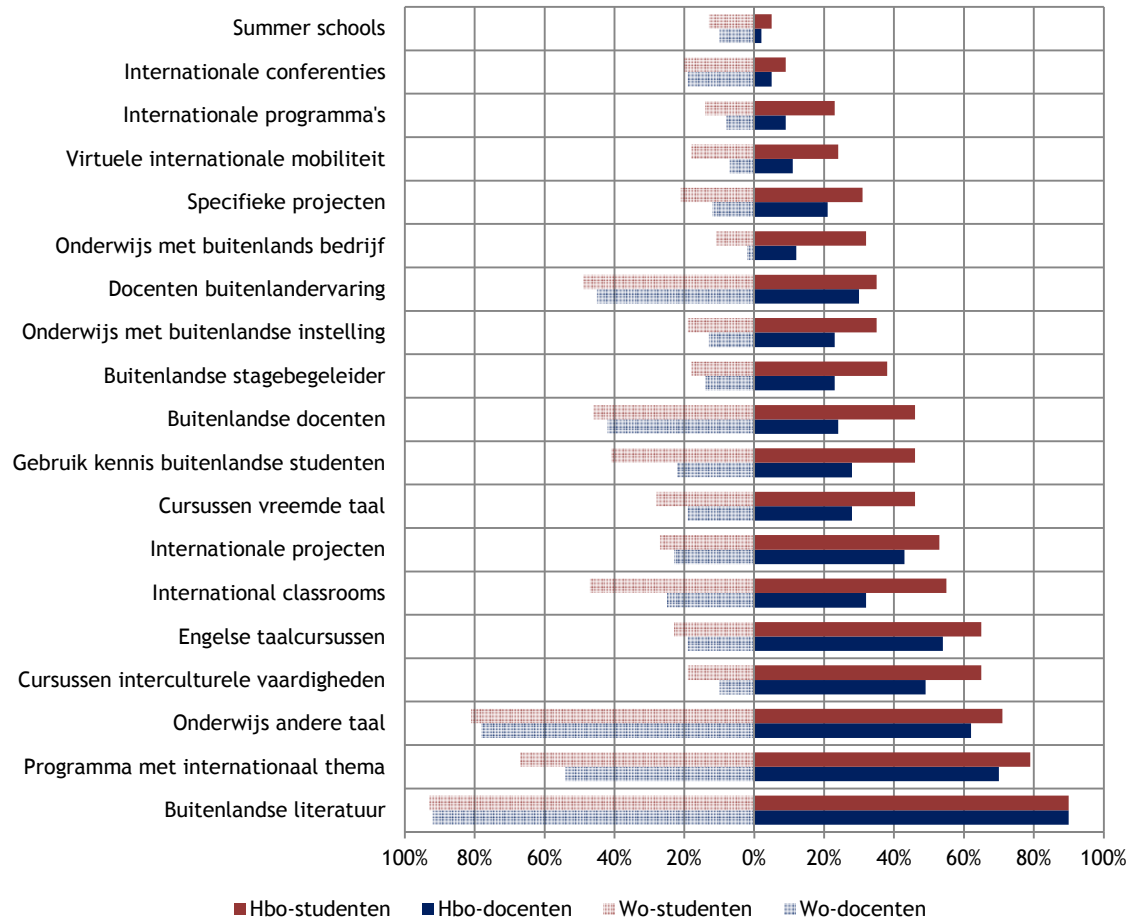

Figuur 3: Gebruik van vormen van internationalisation at home door studenten naar soort hoger onderwijs

Uit figuur 3 blijkt verder dat in het hbo de meest gebruikte vormen van internationalisation at home het gebruik van buitenlandse literatuur is (54%). Ook onderwijs in een andere taal en programma's met een internationaal thema komen veel voor (resp. 39% en 40%). Van alle studenten die aangeven dat deze vormen worden aangeboden, krijgt respectievelijk 87 en 91 procent hier daadwerkelijk mee te maken. Net als in het hbo komt *van alle wo-studenten* een groot deel van de studenten in aanraking met het gebruik van buitenlandse literatuur (86%) en onderwijs in een andere taal (76%). Op een min of meer gedeelde derde plaats staan buitenlandse docenten en docenten met buitenlandervaring (60%). Deze percentages liggen in het wo hoger dan in het hbo, vergelijkbaar met wat docenten aangeven. Kijken we alleen naar studenten die aangaven dat de vormen ook daadwerkelijk op de instelling worden aangeboden, dan geldt voor de genoemde activiteiten dat studenten hier ook in de praktijk mee in aanraking komen (in het hbo ca. 85-95%, in het wo ca. 92-98%). Vormen van internationalisation at home waarvan relatief weinig hbo-studenten gebruikmaken zijn summer schools (2% van alle hbo-studenten), internationale programma's (3% van alle hbo-studenten) en virtuele internationale mobiliteit (4% van alle hbo-studenten). In het wo komen relatief weinig studenten in aanraking met internationale programma's (3%), summer school (4%) en onderwijs samen met een buitenlands bedrijf (5%).

2.3 Verplichte of facultatieve deelname

De vraag is of studenten die vormen van internationalisation at home gebruiken dit vrijwillig doen en in hoeverre internationalisation at home een verplicht onderdeel is van de opleiding. Resultaten zijn weergegeven in figuur 4.

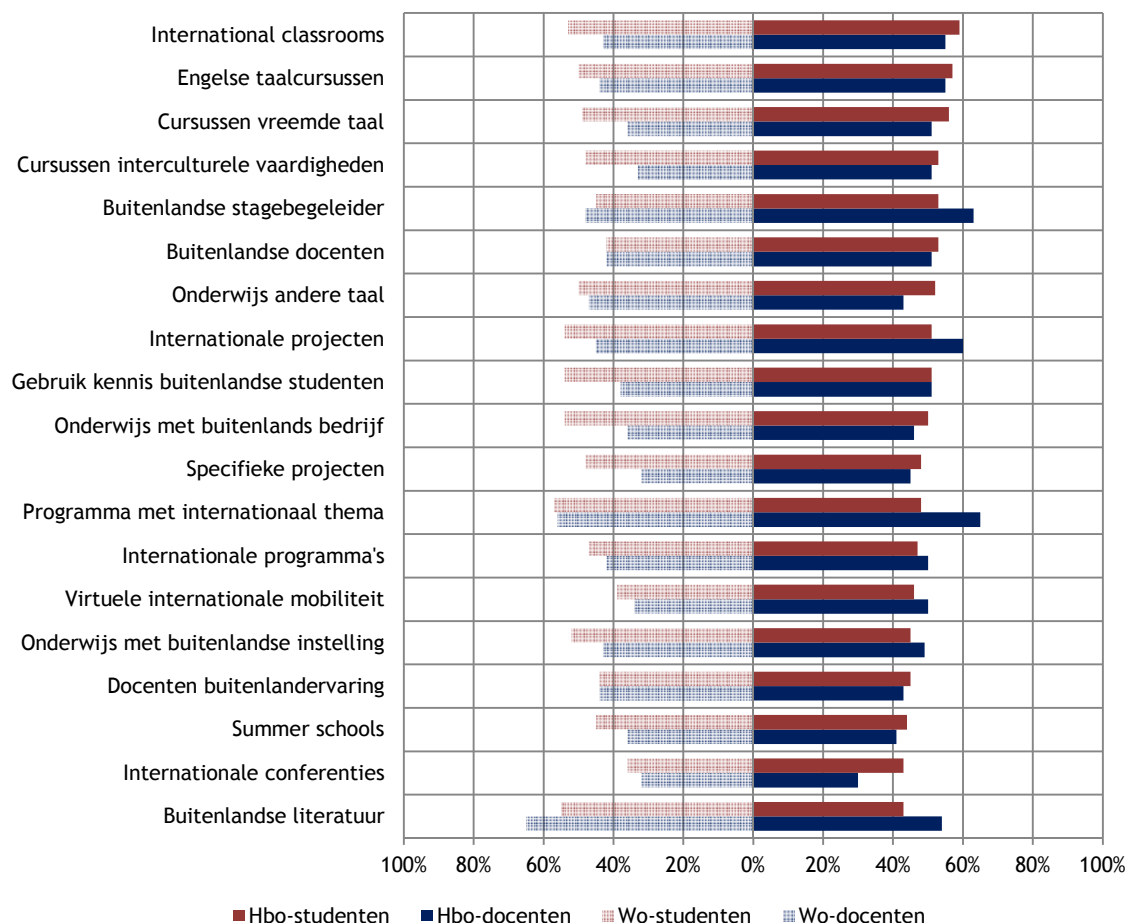
Figuur 4: Verplichte of facultatieve deelname aan vormen van internationalisation at home: docenten en studenten in hbo en wo

De grootste verplichting is verbonden aan programmaspecifieke aspecten zoals het gebruik van buitenlandse literatuur in het programma, de integratie van een internationaal thema in het programma en de taal waarin het onderwijs wordt verzorgd. Grotendeels vrijwillig zijn summer schools, internationale programma's, internationale conferenties en virtuele internationale mobiliteit. Overigens is de vraag naar verplichting van activiteiten soms lastig omdat studenten niet altijd op de hoogte zijn van (bijv.) het feit dat een docent buitenlandervaring heeft. Uit interviews die EP-Nuffic met instellingen voerde, komt minder vaak naar voren dat activiteiten een verplichtend karakter hebben. Verschillen zijn te zien tussen opleidingen aan hogescholen en universiteiten. Terwijl op de hogeschool het volgen van cursussen in de Engelse of een andere vreemde taal en interculturele vaardigheden voor het grootste deel van de studenten vaak verplicht is, is dit voor universitaire studenten juist niet het geval. Daar zijn Engelse taalcursussen en cursussen in interculturele vaardigheden vooral een *vrijwillige* keuze. Dit geldt ook voor internationale projecten, internationale thema's in programma's en voor onderwijs met een buitenlandse organisatie. Die hebben in het hbo vaker een verplichtend karakter. In het hbo daarentegen is een aantal vormen van internationalisation at home meer vrijwillig te volgen dan in het wo. Het gaat hier om onderwijs van buitenlandse docenten of van docenten met buitenlandervaring, onderwijs in een andere taal en het bijwonen van internationale conferenties.

Als wordt gekeken naar de verhouding vrijwillige- en verplichte vormen van internationalisering is het zo dat, in vergelijking met de hogeschool, op de universiteit meer studenten aangeven dat de vormen van internationalisation at home vaker keuzes zijn in plaats van een verplichting. Van alle vormen van internationalisation at home geeft 32 procent van de hbo-docenten en 45 procent van de hbo-studenten aan dat deze verplicht zijn. In het wo zijn activiteiten volgens 27 procent van de docenten en 37 procent van de studenten verplicht.

2.4 Voorbereiding op internationalisation at home

Een goede voorbereiding zorgt voor de totstandkoming van een bewustwordingsproces voor docenten en studenten met betrekking tot de doelen en verwachte effecten van internationalisation at home. Afwezigheid van een adequate voorbereiding zou kunnen resulteren in een situatie waarin studenten de zin van activiteiten niet inzien en daarmee effecten achterwege blijven. Uit resultaten op de vraag in hoeverre studenten en docenten vinden dat *studenten* worden voorbereid op de achtergrond en doelstelling van internationalisation at home kunnen we concluderen dat doorgaans de helft van de docenten en studenten aangeeft dat de voorbereiding goed is (figuur 5).

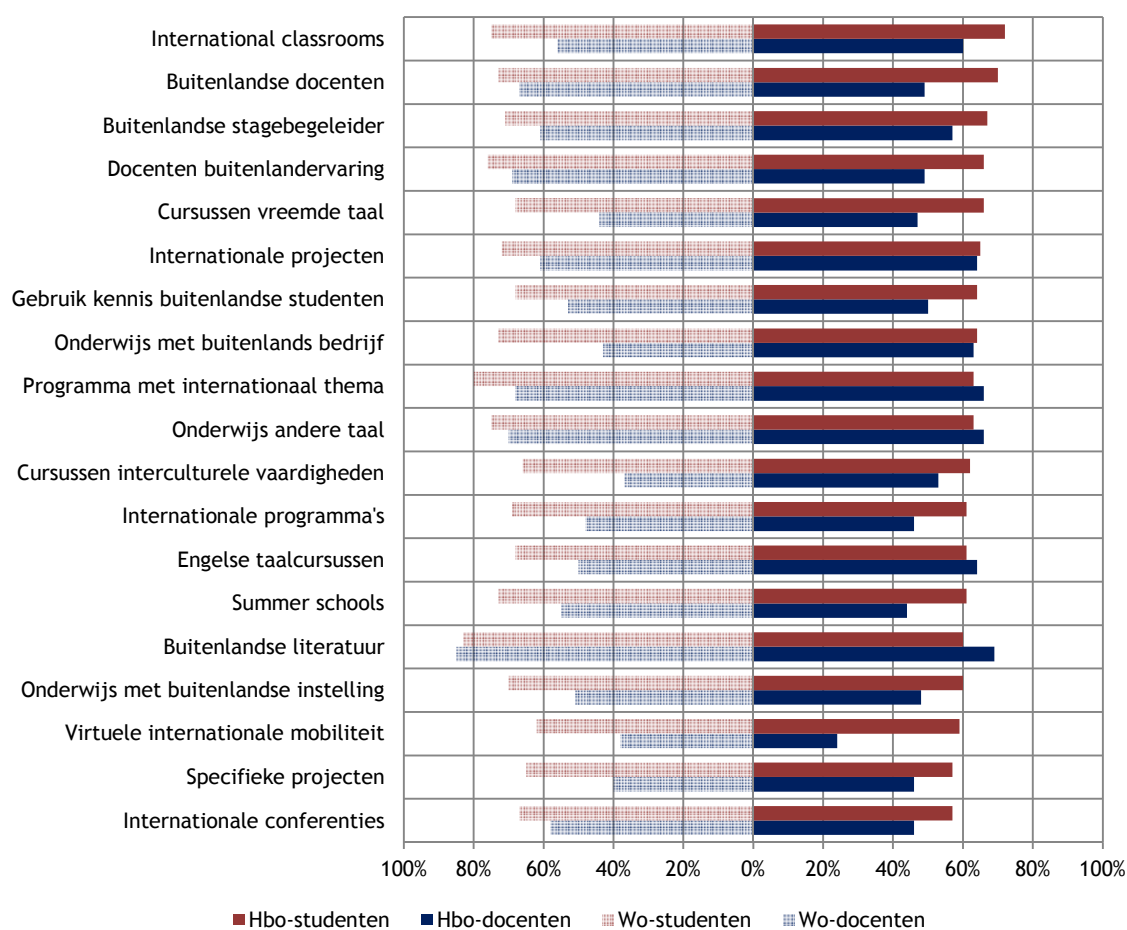
Figuur 5: Voorbereiding op internationalisation at home: docenten en studenten in hbo en wo

Docenten zijn ten aanzien van sommige vormen wat kritischer dan studenten. Zo geeft minder dan een derde van de docenten aan dat de voorbereiding voor studenten goed is voor wat betreft internationale conferenties (hbo en wo), virtuele internationale mobiliteit (wo), specifieke projecten (wo) en cursussen interculturele vaardigheden (wo). Een groot percentage van de docenten vindt dat studenten goed worden voorbereid op het gebruik van buitenlandse literatuur (wo), programma's met een internationaal (hbo) thema en de contacten met een buitenlandse stagebegeleider (hbo).

De oordelen van studenten ten aanzien van de voorbereiding verschillen niet sterk tussen de verschillende vormen van internationalisation at home. Ongeveer twintig procent van de studenten vindt daarentegen wel dat instellingen het laten afweten ten aanzien van de inzet van buitenlandse hoogleraren of docenten en de inzet van docenten of stafleden met buitenlandervaring (niet in figuur).

2.5 Tevredenheid studenten en docenten over internationalisation at home

Hoe tevreden zijn studenten over deze vormen van internationalisation at home? Wat waarderen zij het meest? Per vorm van internationalisering hebben studenten aangegeven in hoeverre ze hier tevreden over zijn. Hieruit blijkt dat studenten van universiteiten (totaal 71% van de studenten is tevreden tot zeer tevreden) over alle vormen meer tevreden zijn dan studenten van hogescholen (totaal 63% van de studenten is tevreden tot zeer tevreden). Figuur 6 laat de percentages tevreden tot zeer tevreden studenten en docenten zien per vorm van internationalisation at home.

Figuur 6: Tevredenheid over internationalisation at home: docenten en studenten in hbo en wo: percentages tevreden en zeer tevreden

Meer dan zeventig procent van de wo-studenten is tevreden tot zeer tevreden over onderwijs in een andere taal, onderwijs samen met buitenlands bedrijf, programma met een internationaal thema, het gebruik van buitenlandse literatuur, internationale projecten, summer schools, docenten met buitenlandervaring, buitenlandse docenten, buitenlandse stagebegeleiders en international classrooms. Ten aanzien van dit laatste aspect zijn ook zeven van de tien hbo-studenten (zeer) tevreden. De tevredenheid van studenten ligt voor de verschillende vormen relatief dicht bij elkaar.

Minder dan veertig procent tevreden docenten treffen we aan bij cursussen interculturele vaardigheden (wo) en virtuele internationale mobiliteit (hbo en wo). Docenten zijn doorgaans zeer tevreden over de inzet van buitenlandse docenten (wo) en (in hbo en wo) over programma's met een internationaal thema, de inzet van docenten met buitenlandervaring, onderwijs in een andere taal en het gebruik van buitenlandse literatuur in het onderwijs. In het onderzoek van EP-Nuffic komt naar voren dat docenten soms niet bereid zijn, bezwaar hebben tegen of angstig zijn voor lesgeven in het Engels. Aangezien in dit onderzoek de tevredenheid alleen gevraagd is aan docenten die deze activiteiten daadwerkelijk in hun onderwijs integreren, kan hiermee geen uitspraak worden gedaan over eventuele weerstanden bij docenten die deze vormen niet toepassen.

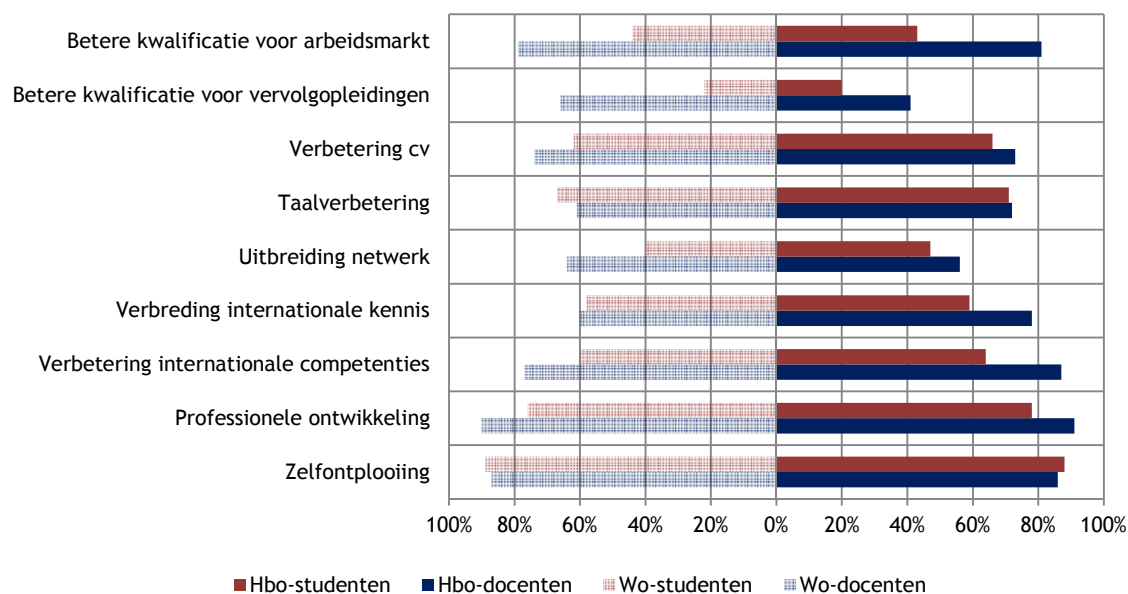
3 Opbrengsten van internationalisation at home

3.1 Beoogde opbrengsten bij studenten

Een belangrijk onderdeel van de vormen van internationalisation at home zijn de opbrengsten. Zoals in de inleiding al is aangegeven (paragraaf 1.6) zijn specifieke attitudes, kennis en vaardigheden essentieel in het ontwikkelen van interculturele competenties. Aan de respondenten zijn negen mogelijke opbrengsten voorgelegd. Ook is hen gevraagd aan te geven in hoeverre zij deze opbrengsten zelf van toepassing vinden. Daarnaast is in een vervolgvraag gevraagd of respondenten willen aangeven in hoeverre deze opbrengsten zijn gerealiseerd. De volgende mogelijke opbrengsten zijn voorgelegd:

- persoonlijke ontwikkeling, zelfontplooiing van studenten;
- professionele ontwikkeling van studenten;
- verbetering van internationale sociale en culturele vaardigheden van studenten;
- verbreding van de kennis van specifieke andere culturen, landen, streken, steden bij studenten;
- uitbreiding van het netwerk van studenten;
- taalverbetering van studenten;
- verbetering van het cv van studenten;
- studenten kwalificeren zich hierdoor beter voor vervolgopleidingen;
- studenten kwalificeren zich hierdoor beter voor de arbeidsmarkt.

Deze vragen zijn gesteld aan studenten en docenten; beide groepen maakten een inschatting van het belang van de voorgelegde opbrengsten voor studenten. Figuur 7 toont de resultaten. Voor zowel studenten als docenten wordt de top twee van beoogde opbrengsten gevormd door zelfontplooiing en professionele ontwikkeling. Daarna volgt als belangrijke opbrengst voor studenten taalverbetering en voor docenten verbetering van internationale competenties.

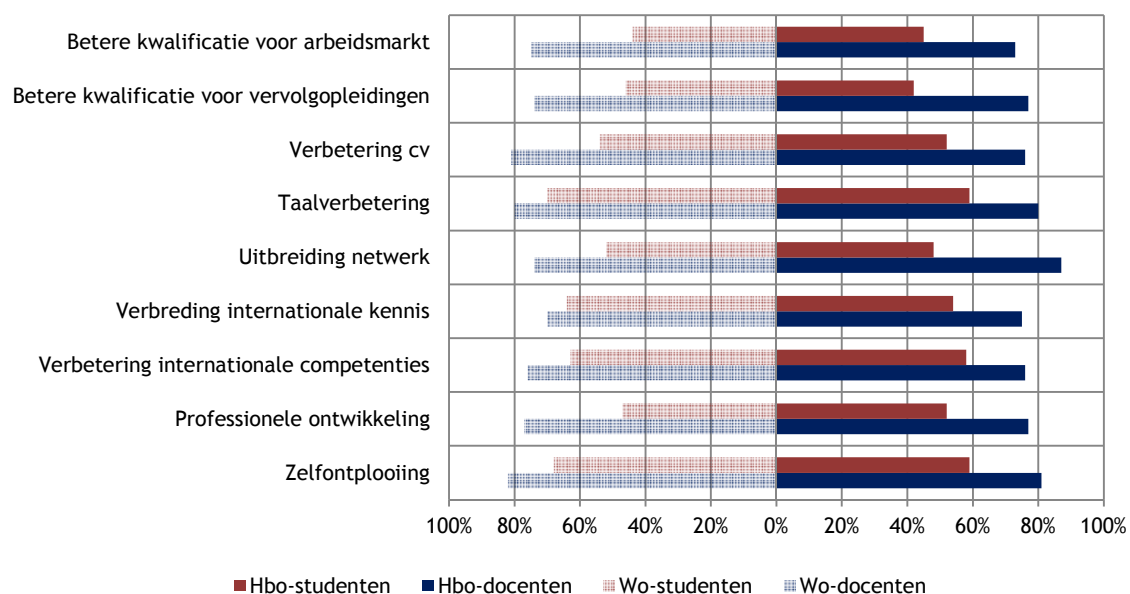

Figuur 7: Beoogde opbrengsten van internationalisation at home voor studenten volgens docenten en studenten in hbo en wo (percentage voor wie de opbrengsten -zeer- van toepassing zijn)

Een grote discrepantie tussen studenten en docenten is zichtbaar op een aantal andere opbrengsten. Met internationalisation at home beoogt een behoorlijk deel van de *hbo-docenten* dat *hbo-studenten* zich beter kwalificeren voor de arbeidsmarkt, hun internationale kennis verbreden en hun internationale competenties verbeteren. Naar de opvatting van *hbo-studenten* spelen deze opbrengsten een minder grote rol. Ook in het wo zien studenten minder dan hun docenten de relatie tussen internationalisation at home en de mogelijkheden om hun netwerk uit te breiden en de verbetering van hun kwalificatie voor vervolgopleidingen en arbeidsmarkt. In het algemeen lijkt de focus van studenten meer op persoonlijke opbrengsten te liggen, waar de docenten meer de maatschappelijke opbrengsten zien.

3.2 Realisatie opbrengsten bij studenten

Figuur 8 geeft weer in hoeverre de hiervoor beoogde opbrengsten (zeker) zijn gerealiseerd. Ook hier zijn de oordelen van docenten en studenten weergegeven in hbo en wo. Het betreft de oordelen over de realisatie van de opbrengsten bij *studenten*. Waar bijna 80 procent van de docenten van mening is dat beoogde opbrengsten bij studenten met de vormen van internationalisation at home worden gerealiseerd, is dit bij studenten minder vanzelfsprekend. Daar vindt ongeveer de helft dat beoogde opbrengsten gerealiseerd worden. Ten aanzien van de afzonderlijke opbrengsten zien we in het oordeel van docenten over de realisatie weinig verschil. Bij met name wo-studenten is er meer variatie. Zij zien de realisatie van opbrengsten veeleer op het gebied van verbetering van internationale competenties, verbreding van internationale kennis, zelfontplooiing en taalverbetering dan op het gebied van betere kwalificaties voor vervolgotrajecten of de arbeidsmarkt.

Figuur 8: Realisatie van beoogde opbrengsten van internationalisation at home voor studenten volgens docenten en studenten in hbo en wo (percentage voor wie de opbrengsten -zeker- zijn gerealiseerd)

Daarnaast hadden respondenten de mogelijkheid alternatieve opbrengsten van internationalisering die niet in de lijst werden genoemd, toe te voegen. Studenten gaven in dit kader meestal aan geen expliciete opbrengsten voor ogen te hebben. Ze nemen vooral deel aan de activiteiten omdat ze het leuk vinden of omdat het verplicht is. Een deel van de docenten noemde in aanvulling op de getoonde lijst een aantal extra opbrengsten. In volgorde van de meest genoemde opbrengsten betrof het:

- hogere wetenschappelijke kwaliteit;
- blootstelling aan andere onderwijssystemen, benaderingen en normen;
- leren kennen van andere (bedrijfs)culturen;

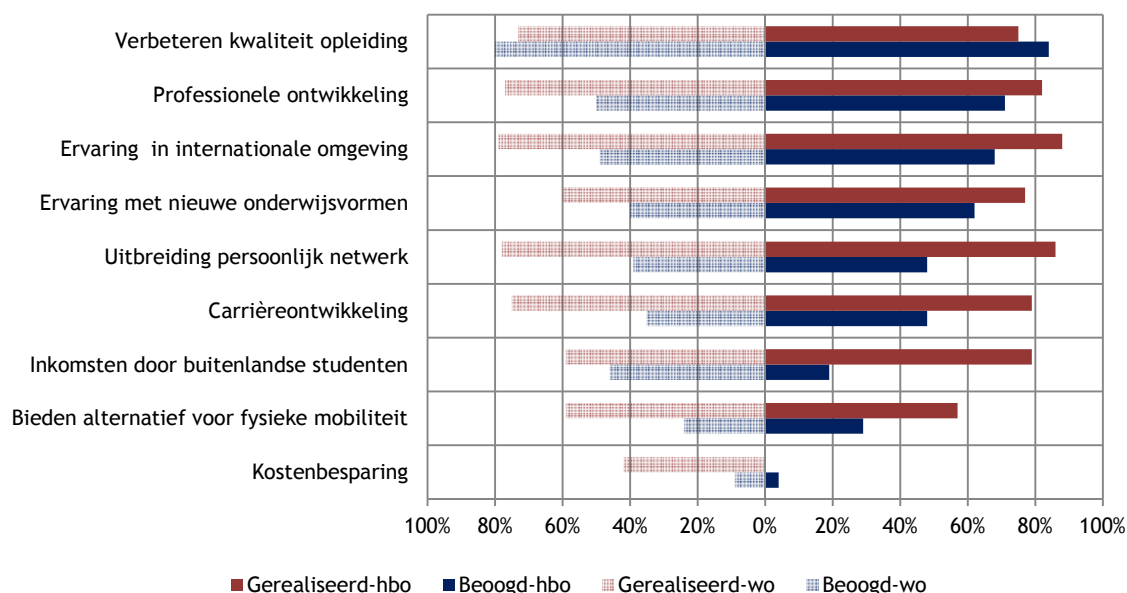
- verbetering van de kwaliteit van het onderwijs;
- verdieping en verbreding van vakgebied;
- profilering van de eigen instelling in het buitenland;
- onderhouden van buitenlandse contacten;
- arbeidsoriëntatie van studenten in het buitenland, netwerk opbouwen;
- bijdragen aan internationale samenleving, wereldburgerschap;
- bewustzijn creëren van internationale thema's;
- kennis over andere culturen;
- bewustwording van verschillende perspectieven;
- bijdragen aan de oriëntatie op het toekomstige werkveld van studenten;
- levert positieve bijdrage aan eigen arbeidssatisfactie (docenten).

3.3 Beoogde opbrengsten bij docenten

Aan docenten is eveneens gevraagd in hoeverre opbrengsten voor henzelf en de opleiding in het geheel beoogd en gerealiseerd worden (figuur 9). Zij konden aangeven in hoeverre de volgende opbrengsten met de activiteiten in het kader van internationalisation at home worden beoogd:

- het verbeteren van de kwaliteit van de opleiding;
- bieden van een alternatief voor studenten voor wie fysieke mobiliteit onwenselijk of onhaalbaar is;
- kostenbesparing voor opleiding doordat hierdoor minder studenten naar het buitenland gaan;
- inkomsten voor de opleiding door het aantrekken van buitenlandse studenten;
- uitbreiden van het persoonlijk netwerk;
- persoonlijke ervaring opdoen met werken in een internationale omgeving;
- persoonlijke ervaring opdoen met nieuwe onderwijsvormen of media;
- de eigen professionele ontwikkeling;
- de ontwikkeling van de eigen carrière.

De opbrengsten die voor docenten of de opleiding beoogd zijn, hebben vooral te maken met het verbeteren van de kwaliteit van de opleiding, de eigen professionele ontwikkeling, het kunnen opdoen van ervaring in een internationale omgeving en ervaring opdoen met nieuwe onderwijsvormen.

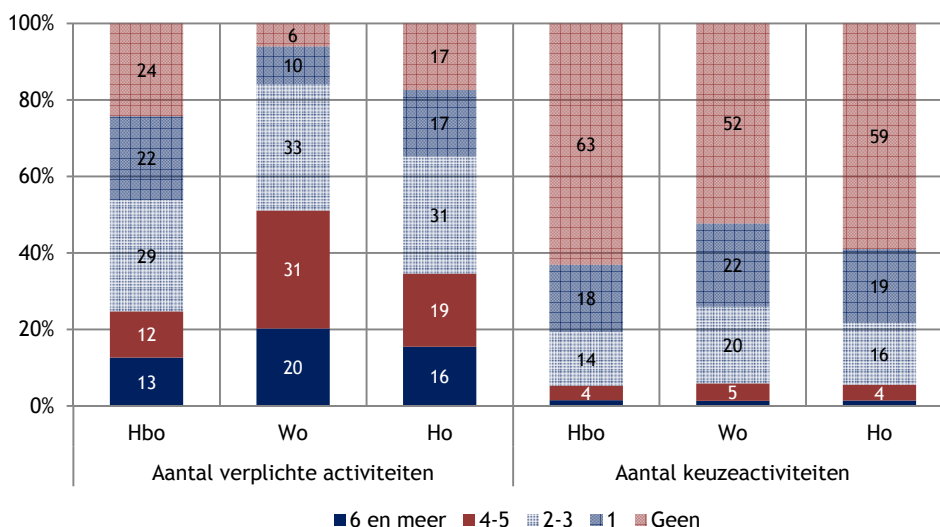
Figuur 9: Beoogde en gerealiseerde opbrengsten van internationalisation at home voor docenten in hbo en wo (percentage voor wie de opbrengsten -zeker- zijn gerealiseerd)

Aan degenen die hebben aangegeven dat zij één of meer van deze opbrengsten voor ogen hebben, is gevraagd in hoeverre deze zijn gerealiseerd. Met name voor het kunnen opdoen van ervaring in een internationale omgeving, de uitbreiding van het persoonlijk netwerk, professionele ontwikkeling, carrièreontwikkeling en de verbetering van de kwaliteit van de opleiding geldt een zekere realisatiegraad. Tussen zeven en acht van de tien docenten die deze opbrengsten voor ogen hadden, geven aan dat deze zijn gerealiseerd.

3.4 Deelname aan verplichte- of keuzeactiviteiten

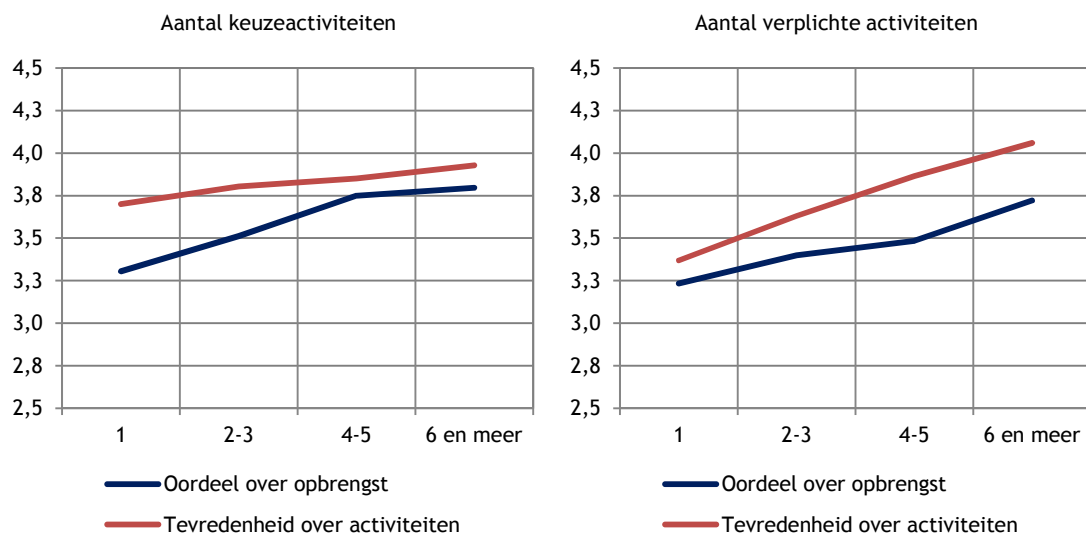
In het onderzoek is tevens gekeken naar de tevredenheid en de deelname intensiteit. Deze intensiteit is berekend door het aantal keuzeactiviteiten en het aantal verplichte activiteiten waaraan studenten deelnemen op te tellen. Vervolgens is berekend aan hoeveel verplichte activiteiten de studenten deelnemen en aan hoeveel keuzeactiviteiten. De hypothese die aan deze analyse ten grondslag ligt is dat naarmate studenten meer deelnemen aan keuzeactiviteiten en daarmee bewuster bezig zijn met internationalisering, ook de tevredenheid en de opbrengsten toenemen.

In totaal nemen de studenten gemiddeld aan drie verplichte activiteiten deel en aan 0,85 keuzeactiviteiten (inclusief alle studenten die aan geen enkele activiteit deelnemen). We zien dat in het hbo studenten gemiddeld aan 2,58 verplichte activiteiten deelnemen, in het wo 3,79. Dit verschil is significant. Ook ten aanzien van keuzeactiviteiten nemen wo-studenten aan (significant) meer activiteiten deel (0,98) dan hbo-studenten (0,78). Het aantal studenten is ingedeeld in rubrieken: studenten die nergens aan deelnemen, studenten die aan respectievelijk één, twee tot drie, vier tot vijf en zes of meer activiteiten deelnemen. Figuur 10 toont de resultaten. Duidelijk zichtbaar is dat er verschillen zijn tussen hbo en wo wat betreft deelname aan activiteiten in het kader van internationalisation at home.

Figuur 10: Het aantal verplichte- of keuzeactiviteiten waaraan hbo- en wo-studenten deelnemen op het gebied van internationalisation at home

Niet alleen nemen wo-studenten meer deel aan internationaliseringsactiviteiten, zij zijn ook meer tevreden over de activiteiten in het kader van internationalisation at home en oordelen positiever over de opbrengsten. Dit heeft onder andere te maken met de relatie tussen het aantal activiteiten waaraan men deelneemt, de tevredenheid en het oordeel over de opbrengsten. Uit figuur 11 blijkt duidelijk dat het aantal activiteiten waaraan studenten deelnemen samenhangt met hun inschatting van de opbrengsten en met de tevredenheid over de activiteiten. Een tweede aspect dat opvalt is dat de relatie tussen tevredenheid en opbrengsten en het aantal activiteiten bij verplichte activiteiten sterker is dan bij de keuzeactiviteiten.

Figuur 11: De relatie tussen het aantal verplichte- en keuzeactiviteiten op het gebied van internationalisation at home en het oordeel over de opbrengsten en de tevredenheid over deze activiteiten

4 Fysieke mobiliteit en kennisdeling

4.1 Aandacht voor fysieke mobiliteit

Aan studenten en docenten is gevraagd in hoeverre er op de instelling aandacht is voor fysieke mobiliteit. De meeste aandacht gaat volgens docenten en studenten uit naar studeren in het buitenland en buitenlandstages. Over het geheel genomen vinden minder studenten dan docenten dat er aandacht is voor fysieke mobiliteit (zie tabel 4). Het meest in het oog springend is het verschil van 29 procentpunten ten aanzien van de mogelijkheid om te studeren in het buitenland. Daarnaast blijkt dat op hogescholen minder gedaan wordt aan internationaliseringsactiviteiten dan aan universiteiten, met uitzondering van buitenlandstages (hbo) en studiereizen.

Uit de mening van studenten komt naar voren dat er vrij weinig aandacht is voor fysieke mobiliteit op de onderwijsinstellingen. Als het gaat om studeren, studiereizen, onderzoek, stage, summer schools en talencursussen in het buitenland geven studenten aan dat dit gemiddeld 'weinig' tot 'neutraal' aandacht krijgt. Studenten op de universiteit geven aan dat er wat meer aandacht aan fysieke mobiliteit wordt gegeven, gemiddeld tussen 'neutraal' en 'een beetje' aandacht. De meeste aandacht op universiteiten gaat uit naar studeren in het buitenland, terwijl de aandacht bij hogescholen meer gaat naar stage in het buitenland. De minste aandacht wordt, zowel op hogescholen als op universiteiten, gegeven aan summer schools en talencursussen in het buitenland.

Tabel 4: *Mening van studenten over aandacht voor fysieke mobiliteit op instelling*

	Docenten		Studenten		
	Hbo	Wo	Hbo	Wo	Ho
Studeren aan buitenlandse instelling	64%	68%	35%	54%	42%
Buitenlandse studiereizen	48%	62%	37%	50%	42%
Onderzoek in buitenland	38%	59%	22%	33%	26%
Stage in buitenland	62%	55%	48%	34%	43%
Summer schools in buitenland	10%	30%	7%	16%	10%
Talencursussen in buitenland	6%	12%	7%	8%	7%

Percentages docenten en studenten die aangeven dat er op de instelling veel tot zeer veel aandacht is voor fysieke mobiliteit.

4.2 Fysieke mobiliteit bij studenten

Om na te gaan of studenten die voor studiedoeleinden naar het buitenland zijn geweest, anders staan tegenover internationalisation at home, is aan studenten gevraagd of zij voor hun studie naar het buitenland zijn geweest of dit wellicht van plan zijn. De resultaten zijn weergegeven in tabel 5. In totaal heeft 35 procent van de hbo-studenten en 42 procent van de wo-studenten enige vorm van fysieke studiegerelateerde buitenlandervaring opgedaan (38% voor de totale groep). Het hoogste percentage van studenten die naar het buitenland is geweest, heeft dat gedaan door middel van studiereizen. Dit percentage is nagenoeg gelijk in het hbo (21%) en in het wo (22%). In lijn met de bevindingen wat betreft de mate van aandacht voor de verschillende vormen van fysieke mobiliteit gaan hbo-studenten vooral naar het buitenland voor een stage (12%), terwijl universitaire studenten vooral naar het buitenland gaan om te studeren (15%). Meer dan de helft van de studenten in het hbo (65%) en wo (58%), is (nog) niet voor studiedoeleinden naar het buitenland geweest. Van deze studenten is 44 procent van plan om nog naar het buitenland te gaan (40% van de hbo-studenten zonder buitenlandervaring en 51% van de wo-studenten zonder buitenlandervaring). Meer dan de helft van de studenten zonder buitenlandervaring heeft geen plannen om voor de studie naar het buitenland te gaan.

Studenten die wel plannen hebben om buitenlandervaring op te doen, zijn in het hbo vooral studenten die voor een stage naar het buitenland willen (28%). In het wo zijn er net zoveel studenten die aangeven dat ze plannen hebben voor een stage in het buitenland, als studenten met plannen om te studeren in het buitenland (25%). Het minste hebben studenten gebruikgemaakt van *summer schools* (1% in het hbo en 3% in het wo) en taalcursussen (2% in het hbo en 4% in het wo). Uiteindelijk zal dit naar verwachting leiden tot een studiegerelateerd buitenlandverblijf van twee derde van de studenten (62% in het hbo en 71% in het wo).

Tabel 5: *Percentage studenten dat aangeeft naar het buitenland te zijn geweest voor studiedoeleinden of plannen hebben hiervoor.*

	Hogeschool		Universiteit	
	Buitenland-ervaring	Buitenland-plannen*	Buitenland-ervaring	Buitenland-plannen*
Studenten studeren aan buitenlandse instelling	9%	13%	15%	25%
Buitenlandse studiereizen	21%	13%	22%	16%
Onderzoek in buitenland	7%	7%	7%	13%
Stage in buitenland	12%	28%	7%	25%
Summer schools in buitenland	1%	2%	3%	5%
Talencursussen in buitenland	2%	4%	4%	6%
Geen ervaring/plannen	65%	60%	58%	49%
Totaal met buitenlandervaring	35%		42%	
Totaal zonder buitenlandervaring met buitenlandplannen	26%		30%	
Totaal zonder buitenlandervaring en zonder plannen	38%		29%	

Buitenlandplannen zijn alleen voorgelegd aan studenten zonder buitenlandervaring. De percentages zijn op deze groep berekend (studenten met buitenlandervaring zijn hierin niet meegenomen).

4.3 Relatie tussen fysieke mobiliteit en internationalisation at home

In een aantal analyses is nagegaan in hoeverre studenten met studiegerelateerde (fysieke) buitenlandervaring of plannen hiervoor anders oordelen dan studenten die minder internationaal georiënteerd zijn. We zien bijvoorbeeld dat studenten met studiegerelateerde buitenlandervaring veel positiever oordelen over het gebruik van buitenlandse literatuur in programma's, over de integratie van internationale thema's in de opleiding of het feit dat onderdelen in een andere taal worden verzorgd. Ook is men meer tevreden over de inzet van buitenlandse docenten en het feit dat onderdelen van het programma samen met een buitenlandse onderwijsinstelling worden georganiseerd. Ook de algehele tevredenheid is groter bij studenten met buitenlandervaring dan bij studenten zonder buitenlandervaring. Studenten met buitenlandervaring nemen deel aan meer verplichte activiteiten (3,99) dan studenten zonder buitenlandervaring en ook hun deelname aan keuzeactiviteiten in het kader van internationalisation at home is veel hoger (1,31) dan van studenten zonder buitenlandervaring (0,53). De hier beschreven verschillen zijn allemaal significant.

Daarnaast oordelen studenten met buitenlandervaring, meer dan studenten zonder buitenlandervaring positiever over opbrengsten van internationalisation at home. Hun oordeel over de realisatie van opbrengsten is significant beter dan die van degenen met buitenlandplannen en degenen zonder buitenlandervaring én zonder buitenlandplannen (m.b.t. zelfontplooiing, verbetering van internationale competenties, verbetering van het cv, verbreding van internationale kennis en uitbreiding van het netwerk). Op basis hiervan kunnen we concluderen dat het effect van internationalisation at home extra sterk is voor studenten die al internationaal georiënteerd zijn.

Op basis hiervan kunnen we concluderen dat studenten met buitenlandervaring meer profiteren van activiteiten in het kader van internationalisation at home dan studenten zonder buitenlandervaring.

4.4 Informatiebehoefte en kennisuitwisseling bij docenten

Verschillende vragen zijn aan docenten gesteld om in kaart te brengen hoe docenten staan tegenover de kennis die ze hebben/zouden willen hebben over internationalisation at home. De resultaten zijn opgenomen in tabel 6. Er is gevraagd of docenten over voldoende informatie beschikken over de integratie van internationalisation at home in het onderwijs en over mogelijke opbrengsten van internationalisation at home.

Ten aanzien van integratie van internationalisation at home in het onderwijs geeft ongeveer een kwart van de docenten aan dat zij over onvoldoende informatie beschikken. Over de mogelijke opbrengsten van internationalisation at home beschikt de helft van de hbo-docenten en ongeveer een derde van de wo-docenten over onvoldoende informatie. Wat betreft de opbrengsten van internationalisation at home hebben in het hbo 51 procent en in het wo 35 procent van de docenten het gevoel meer informatie nodig te hebben. Ook op de vraag of docenten behoefte hebben aan meer informatie over de aard en de opbrengsten van internationalisation at home geeft 68 procent van de hbo-docenten en 43 procent van de wo-docenten te kennen dat zij behoefte hebben aan meer informatie.

Tabel 6: Informatiebehoefte

	Hogeschool	Universiteit
Onvoldoende informatie over integratie internationalisation at home	24%	23%
Onvoldoende informatie over opbrengsten van internationalisation at home	51%	35%
Informatiebehoefte internationalisation at home	68%	43%

Gevraagd aan docenten.

Naast informatiebehoefte is er gekeken naar kennisdeling (zie tabel 7). Onder het merendeel van de docenten is sprake van kennisdeling over de vormen en opbrengsten van fysieke internationale mobiliteit (dit gebeurt bij 71% van de hbo-docenten en 67% van de wo-docenten). Over de vormgeving en opbrengsten van internationalisation at home vindt minder kennisuitwisseling plaats. In totaal 54 procent van de hbo-docenten en 49 procent van de wo-docenten geeft aan dat er sprake is van kennisuitwisseling het gebied van internationalisation at home. Ten slotte is aan docenten gevraagd of ze gebruikmaken van hun ervaringen met fysieke mobiliteit bij het aanbieden van de alternatieve vormen van internationalisering. Hierbij geeft de helft van de docenten aan dat zij ervaringen op het gebied van internationalisering gebruiken bij de vormgeving van aspecten van internationalisation at home in hun onderwijs.

Tabel 7: Kennisdeling over fysieke internationale mobiliteit en internationalisation at home

	Hogeschool	Universiteit
% Met kennisdeling over vormen en opbrengsten van fysieke internationale mobiliteit	71%	67%
% Met kennisdeling over vormen en opbrengsten van internationalisation at home	54%	49%
% Maakt gebruik van ervaring fysieke mobiliteit bij internationalisation at home	50%	52%

Percentage (score 4 en 5 op vijfpuntschaal: 1=nee, zeer zeker niet; 5=ja, zeer zeker).

Bijlage 1: Vragenlijst studenten

Het is in toenemende mate van belang om studenten voor te bereiden op het werken en leven in een geglobaliseerde wereld waarin iedereen met verschillende culturele en internationale invloeden te maken krijgt. In het hoger onderwijs gebeurt dit vooral door studenten buitenlandervaring op te laten doen door middel van het volgen van studiegerelateerde activiteiten in het buitenland. Toch kunnen of willen lang niet alle studenten tijdens hun studie naar het buitenland. Hoe kunnen zij tóch internationale en interculturele competenties opdoen? Dit kan door 'internationalisation at home'. Op verzoek van het ministerie van OCW verricht ResearchNed onderzoek naar internationalisation at home. Het doel van internationalisation at home is studenten kennis te laten maken met andere talen en culturen en hiermee de culturele en internationale competenties van studenten te versterken zonder fysiek naar het buitenland te gaan. We stellen je een aantal vragen over internationalisation at home aan jouw onderwijsinstelling. Ben je hiervan op de hoogte? Heb je ermee te maken gehad? Hoe tevreden ben je hierover? Wat zijn voor jou de opbrengsten?

V1. Studeer je aan een hogeschool of universiteit?

- 01 Hogeschool
- 02 Universiteit
- 03 Ik ben gestopt met mijn studie
- 04 Ik ben afgestudeerd

V2. Aan welke instelling studeer je?

- 01 Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten
- 02 ArtEZ hogeschool voor de kunsten
- 03 Avans Hogeschool
- 04 Christelijke Hogeschool Ede
- 05 Christelijke Hogeschool Windesheim
- 06 Codarts Rotterdam
- 07 De Haagse Hogeschool
- 08 Design Academy Eindhoven
- 09 Driestar Hogeschool
- 10 Erasmus Universiteit Rotterdam
- 11 Fontys Hogescholen
- 12 Gereformeerde Hogeschool
- 13 Gerrit Rietveld Academie
- 14 Hanzehogeschool Groningen
- 15 HAS Hogeschool
- 16 Hogeschool De Kempel
- 17 Hogeschool der Kunsten Den Haag
- 18 Hogeschool Inholland
- 19 Hogeschool iPabo Amsterdam/Alkmaar
- 20 Hogeschool Leiden
- 21 Hogeschool Rotterdam
- 22 Hogeschool Utrecht
- 23 Hogeschool van Amsterdam
- 24 Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
- 25 Hogeschool voor de Kunsten Utrecht
- 26 Hogeschool Zeeland
- 27 Hogeschool Zuyd
- 28 Hotelschool The Hague, Internationale Hogeschool voor Hotelmanagement
- 29 Iselinge Hogeschool
- 30 Katholieke PABO Zwolle
- 31 Maastricht University
- 32 Marnix Academie
- 33 NHL hogeschool
- 34 NHTV internationaal hoger onderwijs Breda
- 35 Open Universiteit Nederland
- 36 Protestantse Theologische Universiteit
- 37 Radboud Universiteit Nijmegen

- 38 Rijksuniversiteit Groningen
- 39 Saxion
- 40 Stenden Hogeschool
- 41 Stichting NTI Hogeschool
- 42 Technische Universiteit Delft
- 43 Technische Universiteit Eindhoven
- 44 Theologische Universiteit van de Christelijke Gereformeerde Kerken
- 45 Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken (vrijg.) Ned.
- 46 Thomas More Hogeschool
- 47 Tilburg University
- 48 Transnationale Universiteit Limburg
- 49 Universiteit Leiden
- 50 Universiteit Twente
- 51 Universiteit Utrecht
- 52 Universiteit van Amsterdam
- 53 Universiteit voor Humanistiek
- 54 VHL University of Applied Sciences
- 55 Vilentum Hogeschool
- 56 Vrije Universiteit Amsterdam
- 57 Wageningen University
- 58 Een andere instelling

V3. In welke sector volg je je opleiding?

- 01 Bèta en techniek
- 02 Economie en Recht
- 03 Gedrag en Maatschappij
- 04 Gezondheidszorg
- 05 Landbouw en Natuurlijke omgeving
- 06 Onderwijs (pabo, lerarenopleiding)
- 07 Taal, Cultuur en Kunst

V4. Volg je een bachelor- of masterstudie?

- 01 Bachelor
- 02 Master

V5. Welke opleiding volg je?

V6. Ik ben een:

- 01 Man
- 02 Vrouw

V7. In welk jaar van je opleiding zit je?

- 01 1
- 02 2
- 03 3
- 04 4
- 05 5
- 06 6

De volgende vragen gaan over verschillende vormen van internationalisation at home. Hieronder verstaan we alle activiteiten die in het hoger onderwijs worden uitgevoerd met als doel het versterken van de internationale en interculturele competenties bij studenten, zonder dat zij hiervoor een tijd in het buitenland doorbrengen. De verschillende vormen van internationalisation at home worden in de volgende vraag toegelicht onder de knop i.

V8. Hoe belangrijk vind jij internationalisering voor je ontwikkeling en loopbaan?

- 01 Totaal onbelangrijk
- 02 Onbelangrijk
- 03 Neutraal
- 04 Belangrijk
- 05 Zeer belangrijk

- V9. Worden één of meer van onderstaande vormen van internationalisering bij jouw opleiding aangeboden? Meer dan één antwoord mogelijk.
- V9a Onderdelen van het programma worden in een andere taal verzorgd
 - V9b Onderdelen van het programma worden samen met een buitenlandse universiteit of hogeschool georganiseerd
 - V9c Onderdelen van het programma worden samen met een buitenlandse bedrijf georganiseerd
 - V9d Onderdelen van het programma richten zich op een internationaal thema
 - V9e In het programma wordt buitenlandse literatuur gebruikt
 - V9f Internationale projecten
 - V9g Internationale conferenties, georganiseerd door jouw hogeschool of universiteit
 - V9h Summer schools, georganiseerd door jouw hogeschool of universiteit
 - V9i Cursussen in interculturele vaardigheden, georganiseerd door jouw hogeschool of universiteit
 - V9j Engelse taalcursussen, georganiseerd door jouw hogeschool of universiteit
 - V9k Cursussen in een andere buitenlandse taal, georganiseerd door jouw hogeschool of universiteit
 - V9l Virtuele internationale mobiliteit
 - V9m Internationale joint- of double, multiple degree programma's
 - V9n International classrooms
 - V9o Er wordt expliciet gebruikgemaakt van de kennis van buitenlandse studenten
 - V9p Speciale projecten om het contact tussen Nederlandse en buitenlandse studenten te intensiveren of te verbeteren
 - V9q Docenten/stafleden met buitenlandervaring
 - V9r Buitenlandse hoogleraren/docenten
 - V9s Stageprojecten die door een buitenlandse docent/stagebegeleider begeleid worden
 - V9t Andere activiteiten in internationaal perspectief, bijvoorbeeld:
 - V9u Geen van deze vormen van internationalisering [exclusief]
- V10. Zijn deze vormen van internationalisation at home een verplicht onderdeel of een keuzeonderdeel van je opleiding?
- 01 Verplicht onderdeel
 - 02 Keuzeonderdeel
- V11. Maak jij gebruik van deze vorm(en) van internationalisation at home?
- 01 Ja
 - 02 Nee
- V12. Waarom maak jij geen gebruik van deze vorm(en) van internationalisation at home?
- V13. Ben je door je opleiding of instelling voorbereid op de achtergrond en doelstellingen van deze activiteit(en)?
- 01 Helemaal niet voorbereid
 - 02 Een beetje voorbereid
 - 03 Goed voorbereid
- V14. Welke van onderstaande redenen speelden voor jou een rol bij deelname aan keuzeonderdelen van internationalisation at home? Je kunt meerdere redenen aankruisen.
- V14_01 Persoonlijke ontwikkeling, zelfontplooiing
 - V14_02 Professionele ontwikkeling
 - V14_03 Verbetering van mijn internationale sociale en culturele vaardigheden
 - V14_04 Verbreding van mijn kennis van specifieke andere culturen, landen, streken, steden
 - V14_05 Uitbreiding van mijn netwerk
 - V14_06 Taalverbetering
 - V14_07 Verbetering van mijn CV
 - V14_08 Betere kwalificatie voor vervolgopleidingen
 - V14_09 Betere kwalificatie voor de arbeidsmarkt
 - V14_10 Andere reden(en), namelijk:

- V16. In welke mate zijn de beoogde opbrengsten voor jou nu al gerealiseerd?
- 01 Helemaal niet gerealiseerd
 - 02 b
 - 03 c
 - 04 d
 - 05 Volledig gerealiseerd
- V17. Hoe tevreden ben je over deze vormen van internationalisation at home?
- 01 zeer ontevreden
 - 02 b
 - 03 c
 - 04 d
 - 05 zeer tevreden
- V18. Naast deze internationalisation at home zijn onderwijsinstellingen actief op het gebied van fysieke mobiliteit. In welke mate is er op jouw instelling aandacht voor verschillende vormen van fysieke mobiliteit?
- 01 Zeer weinig aandacht
 - 02 b
 - 03 c
 - 04 d
 - 05 Zeer veel aandacht
- V18a Studeren aan een buitenlandse hogeschool of universiteit (het behalen van studiepunten in het buitenland)
- V18b Buitenlandse studiereizen
- V18c Onderzoek/veldstudie in het buitenland
- V18d Stage/coschappen in het buitenland
- V18e Summer schools in het buitenland
- V18f Talencursussen in het buitenland
- V19. Ben je tijdens je studie naar het buitenland geweest voor studie gerelateerde activiteiten? Meer dan één antwoord mogelijk.
- V19_01 Ja, ik heb studiepunten behaald aan een buitenlandse universiteit/hogeschool
 - V19_02 Ja, voor een studiereis
 - V19_03 Ja, voor onderzoek/veldstudie
 - V19_04 Ja, voor stage/coschappen
 - V19_05 Ja, voor een summer school
 - V19_06 Ja, voor het volgen van een talencursus
 - V19_07 Nee, ik ben nog nooit voor studiedoeleinden naar het buitenland geweest
- V20. Ben je van plan om tijdens je studie naar het buitenland te gaan voor studie gerelateerde activiteiten? Meer dan één antwoord mogelijk.
- V20_01 Ja, om studiepunten te behalen aan een buitenlandse universiteit/hogeschool
 - V20_02 Ja, voor een studiereis
 - V20_03 Ja, voor onderzoek/veldstudie
 - V20_04 Ja, voor stage/coschappen
 - V20_05 Ja, voor een summer school
 - V20_06 Ja, voor het volgen van een talencursus
 - V20_07 Nee, dat ben ik niet van plan
- V21. Dit waren de vragen. We danken je voor het invullen. Heb je nog opmerkingen over internationalisering aan jouw opleiding of instelling? In het onderstaande veld kun je je opmerkingen aangeven.
- V22. Naar aanleiding van de onderzoeksresultaten willen we wellicht nog met een aantal studenten over dit onderwerp doorpraten. Ben jij eventueel bereid om aan een interview of focusgroep over internationalisation at home mee te werken? Vul dan in onderstaande velden je e-mailadres en je telefoonnummer in. Mogelijk nemen we in het najaar contact met je op.
- V22_01 Naam:
 - V22_02 E-mail:
 - V22_03 Telefoon:
 - V22_04 Ik wil mijn contactgegevens niet achterlaten

Bijlage 2: Vragenlijst docenten

Het is in toenemende mate van belang om studenten voor te bereiden op het werken en leven in een geglobaliseerde wereld waarin iedereen met verschillende culturele en internationale invloeden te maken krijgt. In het hoger onderwijs gebeurt dit vooral door studenten en docenten buitenlandervaring op te laten doen door middel van een studie- of werkgerelateerd verblijf in het buitenland. Toch kunnen of willen lang niet alle studenten of docenten voor werk of studie naar het buitenland. Hoe kunnen zij tóch internationale en interculturele competenties opdoen? Dit kan door activiteiten te verrichten in eigen land met als doel het bevorderen van interculturele en internationale competenties: 'internationalisation at home'. Op verzoek van het ministerie van OCW verricht ResearchNed onderzoek naar internationalisation at home. We stellen u een aantal vragen over internationalisation at home aan uw onderwijsinstelling. Bent u hiervan op de hoogte? Heeft u ermee te maken gehad? Hoe tevreden bent u hierover? Welke opbrengsten ziet u bij docenten en studenten?

V1. Werkt u aan een hogeschool of universiteit?

- 01 Hogeschool
- 02 Universiteit

V2. Aan welke instelling werkt u?

- 01 Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten
- 02 ArtEZ hogeschool voor de kunsten
- 03 Avans Hogeschool
- 04 Christelijke Hogeschool Ede
- 05 Christelijke Hogeschool Windesheim
- 06 Codarts Rotterdam
- 07 De Haagse Hogeschool
- 08 Design Academy Eindhoven
- 09 Driestar Hogeschool
- 10 Erasmus Universiteit Rotterdam
- 11 Fontys Hogescholen
- 12 Gereformeerde Hogeschool
- 13 Gerrit Rietveld Academie
- 14 Hanzehogeschool Groningen
- 15 HAS Hogeschool
- 16 Hogeschool De Kempel
- 17 Hogeschool der Kunsten Den Haag
- 18 Hogeschool Inholland
- 19 Hogeschool iPabo Amsterdam/Alkmaar
- 20 Hogeschool Leiden
- 21 Hogeschool Rotterdam
- 22 Hogeschool Utrecht
- 23 Hogeschool van Amsterdam
- 24 Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
- 25 Hogeschool voor de Kunsten Utrecht
- 26 Hogeschool Zeeland
- 27 Hogeschool Zuyd
- 28 Hotelschool The Hague, Internationale Hogeschool voor Hotelmanagement
- 29 Iselinge Hogeschool
- 30 Katholieke PABO Zwolle
- 31 Maastricht University
- 32 Marnix Academie
- 33 NHL hogeschool
- 34 NHTV internationaal hoger onderwijs Breda
- 35 Open Universiteit Nederland
- 36 Protestantse Theologische Universiteit
- 37 Radboud Universiteit Nijmegen
- 38 Rijksuniversiteit Groningen
- 39 Saxion
- 40 Stenden Hogeschool

- 41 Stichting NTI Hogeschool
 - 42 Technische Universiteit Delft
 - 43 Technische Universiteit Eindhoven
 - 44 Theologische Universiteit van de Christelijke Gereformeerde Kerken
 - 45 Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken (vrijg.) Ned.
 - 46 Thomas More Hogeschool
 - 47 Tilburg University
 - 48 Transnationale Universiteit Limburg
 - 49 Universiteit Leiden
 - 50 Universiteit Twente
 - 51 Universiteit Utrecht
 - 52 Universiteit van Amsterdam
 - 53 Universiteit voor Humanistiek
 - 54 VHL University of Applied Sciences
 - 55 Vilentum Hogeschool
 - 56 Vrije Universiteit Amsterdam
 - 57 Wageningen University
 - 58 Een andere instelling
- V3. In welke sector bent u werkzaam?
- 01 Bèta en techniek
 - 02 Economie en Recht
 - 03 Gedrag en Maatschappij
 - 04 Gezondheidszorg
 - 05 Landbouw en Natuurlijke omgeving
 - 06 Onderwijs (pabo, lerarenopleiding)
 - 07 Taal en Cultuur
 - 08 Sector overstijgend
- V4. Welke functie(s) vervult u binnen uw instelling? Meer dan één antwoord mogelijk.
- V4_01 Hoogleraar
 - V4_02 Onderwijsdirecteur
 - V4_03 Docent (UD, UHD)
 - V4_04 Onderzoeker
 - V4_05 Staf/ondersteuning
 - V4_06 Anders, namelijk:
- V5. Hoe belangrijk vindt u internationalisering voor de ontwikkeling en loopbaan van studenten?
- 01 Totaal onbelangrijk
 - 02 Onbelangrijk
 - 03 Neutraal
 - 04 Belangrijk
 - 05 Zeer belangrijk
- V6. Hoe belangrijk vindt u internationalisering voor de ontwikkeling en loopbaan van docenten in het algemeen?
- 01 Totaal onbelangrijk
 - 02 Onbelangrijk
 - 03 Neutraal
 - 04 Belangrijk
 - 05 Zeer belangrijk
- V7. Hoe belangrijk vindt u internationalisering voor uw ontwikkeling en uw loopbaan?
- 01 Totaal onbelangrijk
 - 02 Onbelangrijk
 - 03 Neutraal
 - 04 Belangrijk
 - 05 Zeer belangrijk

- V8. Hoe actief is uw instelling op het gebied van internationalisering voor studenten en docenten?
- 01 Helemaal niet actief
 - 02 Weinig actief
 - 03 Gemiddeld actief
 - 04 Redelijk actief
 - 05 Heel actief
 - 06 Weet ik niet
- V9. Biedt u in uw onderwijs één of meer van de volgende vormen van internationalisering aan?
- 01 Dit komt voor bij mijn opleiding
 - 02 Dit komt voor in het onderwijs dat ik verzorg
 - 03 Weet ik niet
 - 04 Niet van toepassing
- V9a Onderdelen van het programma worden in een andere taal verzorgd
 - V9b Onderdelen van het programma worden samen met een buitenlandse universiteit of hogeschool georganiseerd
 - V9c Onderdelen van het programma worden samen met een buitenlands bedrijf georganiseerd
 - V9d Onderdelen van het programma richten zich op een internationaal thema
 - V9e In het programma wordt buitenlandse literatuur gebruikt
 - V9f Internationale projecten
 - V9g Internationale conferenties, georganiseerd door uw hogeschool of universiteit
 - V9h Summer schools, georganiseerd door uw hogeschool of universiteit
 - V9i Cursussen in interculturele vaardigheden, georganiseerd door uw hogeschool of universiteit
 - V9j Engelse taalcursussen, georganiseerd door uw hogeschool of universiteit
 - V9k Cursussen in een andere buitenlandse taal, georganiseerd door uw hogeschool of universiteit
 - V9l Virtuele internationale mobiliteit
 - V9m Internationale joint- of double, multiple degree programma's
 - V9n International classrooms
 - V9o Er wordt expliciet gebruikgemaakt van de kennis van buitenlandse studenten
 - V9p Speciale projecten om het contact tussen Nederlandse en buitenlandse studenten te intensiveren of te verbeteren
 - V9q Docenten/stafleden met buitenlandervaring
 - V9r Buitenlandse hoogleraren/docenten
 - V9s Stageprojecten die door een buitenlandse docent/stagebegeleider begeleid worden
 - V9t Andere activiteiten in internationaal perspectief, bijvoorbeeld:
- V10. Zijn deze vormen van internationalisation at home een verplicht onderdeel of een keuzeonderdeel van de opleiding?
- 01 Verplicht onderdeel
 - 02 Keuzeonderdeel
 - 03 Weet ik niet
- V11. Kunt u een schatting maken van het percentage studenten dat van deze vormen van internationalisation at home gebruikmaakt?
- 01 Percentage van 0-100
- V12. In hoeverre worden de studenten door de opleiding of instelling voorbereid op deze vormen van internationalisation at home?
- 01 Helemaal niet voorbereid
 - 02 Een beetje voorbereid
 - 03 Goed voorbereid
 - 04 Weet ik niet
- V13. Welke opbrengsten bij studenten beoogt u met het aanbieden van internationalisation at home?
- 01 Speelde helemaal geen rol
 - 02 b
 - 03 c
 - 04 d
 - 05 Speelde een grote rol

- V13a Persoonlijke ontwikkeling, zelfontplooiing van studenten
 - V13b Professionele ontwikkeling van studenten
 - V13c Verbetering van internationale sociale en culturele vaardigheden van studenten
 - V13d Verbreiding van de kennis van specifieke andere culturen, landen, streken, steden bij studenten
 - V13e Uitbreiding van het netwerk van studenten
 - V13f Taalverbetering van studenten
 - V13g Verbetering van het CV van studenten
 - V13h Studenten kwalificeren zich hierdoor beter voor vervolgopleidingen
 - V13i Studenten kwalificeren zich hierdoor beter voor de arbeidsmarkt
 - V13j Andere opbrengsten voor studenten, namelijk:
- V14. Welke opbrengsten bij uzelf of de opleiding als geheel beoogt u met het aanbieden van internationalisation at home?
- 01 Speelde helemaal geen rol
 - 02 b
 - 03 c
 - 04 d
 - 05 Speelde een grote rol
- V14a Verbeteren kwaliteit van opleiding
 - V14b Bieden van alternatief voor studenten voor wie fysieke mobiliteit onwenselijk of onhaalbaar is
 - V14c Kostenbesparing voor opleiding doordat hierdoor minder studenten naar het buitenland gaan
 - V14d Inkomsten voor de opleiding door het aantrekken van buitenlandse studenten
 - V14e Uitbreiden van mijn persoonlijk netwerk
 - V14f Persoonlijke ervaring opdoen met werken in een internationale omgeving
 - V14g Persoonlijke ervaring opdoen met nieuwe onderwijsvormen of media
 - V14h Mijn eigen professionele ontwikkeling
 - V14i De ontwikkeling van mijn carrière
 - V14j Andere opbrengsten voor mezelf of de opleiding, namelijk:
- V15. Worden deze opbrengsten voor studenten naar uw mening ook gerealiseerd?
- 01 Helemaal niet gerealiseerd
 - 02 b
 - 03 c
 - 04 d
 - 05 Volledig gerealiseerd
- V16. Worden deze opbrengsten voor u of uw opleiding naar uw mening ook gerealiseerd?
- 01 Helemaal niet gerealiseerd
 - 02 b
 - 03 c
 - 04 d
 - 05 Volledig gerealiseerd
- V17. Hoe tevreden bent u over deze vormen van internationalisation at home?
- 01 Zeer ontevreden
 - 02 b
 - 03 c
 - 04 d
 - 05 Zeer tevreden
- V18. Naast internationalisation at home zijn onderwijsinstellingen actief op het gebied van fysieke mobiliteit. In welke mate is er op uw instelling aandacht voor verschillende vormen van fysieke mobiliteit?
- 01 Zeer weinig aandacht
 - 02 b
 - 03 c
 - 04 d
 - 05 Zeer veel aandacht

- V18a Studeren aan een buitenlandse hogeschool of universiteit (het behalen van studiepunten in het buitenland)
 - V18b Buitenlandse studiereizen
 - V18c Onderzoek/veldstudie in het buitenland
 - V18d Stage/coschappen in het buitenland
 - V18e Summer schools in het buitenland
 - V18f Talencursussen in het buitenland
 - V18g Andere vormen van fysieke mobiliteit, namelijk:
- V19. Is er voldoende informatie over de mogelijkheden om internationalisation at home te integreren in uw onderwijs?
- 01 Absoluut onvoldoende informatie
 - 02 Onvoldoende informatie
 - 03 Neutraal
 - 04 Voldoende informatie
 - 05 Ruim voldoende informatie
- V20. Is er voldoende informatie over de opbrengsten van internationalisation at home?
- 01 Absoluut onvoldoende informatie
 - 02 Onvoldoende informatie
 - 03 Neutraal
 - 04 Voldoende informatie
 - 05 Ruim voldoende informatie
- V21. Deelt u uw kennis en ervaringen over de vormgeving en opbrengsten van fysieke studentenmobiliteit met collega's?
- 01 Nee, zeer zeker niet
 - 02 Nee
 - 03 Neutraal
 - 04 Ja
 - 05 Ja, zeer zeker
- V22. Deelt u uw kennis en ervaringen over de vormgeving en opbrengsten van internationalisation at home met collega's?
- 01 Nee, zeer zeker niet
 - 02 Nee
 - 03 Neutraal
 - 04 Ja
 - 05 Ja, zeer zeker
- V23. Heeft u behoefte aan meer informatie over de aard en opbrengsten van internationalisation at home?
- 01 Nee, zeer zeker niet
 - 02 Nee
 - 03 Neutraal
 - 04 Ja
 - 05 Ja, zeer zeker
- V24. Worden alternatieve vormen (ook) op andere plaatsen in uw instelling toegepast?
- 01 Ja
 - 02 Nee
 - 03 Dat weet ik niet
- V25. Maakt u bij deze alternatieve vormen gebruik van ervaringen met en opbrengsten van fysieke studentenmobiliteit?
- 01 Nee, zeer zeker niet
 - 02 Nee
 - 03 Neutraal
 - 04 Ja
 - 05 Ja, zeer zeker

Bijlage 3: Overzicht figuren en tabellen

Figuur 1:	De mate waarin vormen van internationalisation at home voorkomen op de instelling naar soort hoger onderwijs en studenten en docenten	21
Figuur 2:	Toepassing van vormen van internationalisation at home in het onderwijs door docenten naar soort hoger onderwijs.....	23
Figuur 3:	Gebruik van vormen van internationalisation at home door studenten naar soort hoger onderwijs.....	24
Figuur 4:	Verplichte of facultatieve deelname aan vormen van internationalisation at home: docenten en studenten in hbo en wo	25
Figuur 5:	Vorbereiding op internationalisation at home: docenten en studenten in hbo en wo.....	26
Figuur 6:	Tevredenheid over internationalisation at home: docenten en studenten in hbo en wo: percentages tevreden en zeer tevreden	27
Figuur 7:	Beoogde opbrengsten van internationalisation at home voor studenten volgens docenten en studenten in hbo en wo (percentage voor wie de opbrengsten -zeer- van toepassing zijn)	29
Figuur 8:	Realisatie van beoogde opbrengsten van internationalisation at home voor studenten volgens docenten en studenten in hbo en wo (percentage voor wie de opbrengsten - zeker- zijn gerealiseerd).....	30
Figuur 9:	Beoogde en gerealiseerde opbrengsten van internationalisation at home voor docenten in hbo en wo (percentage voor wie de opbrengsten -zeker- zijn gerealiseerd)	31
Figuur 10:	Het aantal verplichte- of keuzeactiviteiten waaraan hbo- en wo-studenten deelnemen op het gebied van internationalisation at home.....	32
Figuur 11:	De relatie tussen het aantal verplichte- en keuzeactiviteiten op het gebied van internationalisation at home en het oordeel over de opbrengsten en de tevredenheid over deze activiteiten.....	33
Tabel 1:	Operationalisatie van de begrippen.....	14
Tabel 2:	Belang internationalisering naar soort hoger onderwijs.....	19
Tabel 3:	Mate waarin volgens docenten de instelling actief is op het gebied van internationalisering naar soort hoger onderwijs	19
Tabel 4:	Mening van studenten over aandacht voor fysieke mobiliteit op instelling	35
Tabel 5:	Percentage studenten dat aangeeft naar het buitenland te zijn geweest voor studiedoeleinden of plannen hebben hiervoor.	36
Tabel 6:	Informatiebehoefte.....	37
Tabel 7:	Kennisdeling over fysieke internationale mobiliteit en internationalisation at home	37